

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: **Specializace ve zdravotnictví**

Studijní obor: **Adiktologie**

ID studijního oboru: **N5345**

Bc. Veronika Kučerová

Alkohol a násilná kriminalita

Alcohol and violent crime

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí závěrečné práce: **Mgr. Jaroslav Šejvl**

Praha

2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 9. 5. 2013

Veronika Kučerová

.....

Identifikační záznam:

KUČEROVÁ, Veronika. *Alkohol a násilná kriminalita. [Alcohol and violent crime]*. Praha, 2013. 79 s., 4 tabulky, 5 obr.. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí závěrečné práce: Šejvl, Jaroslav.

Poděkování

Děkuji především Mgr. Jaroslavu Šejvlovi jak za odborné vedení diplomové práce, tak za podnětné připomínky.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je vliv alkoholu na páčání násilné kriminality. Cílem práce je blíže popsat vztah mezi užíváním alkoholu a páčáním násilné trestné činnosti za použití deskripce vybraných násilných trestných činů.

Teoretická část se nejprve věnuje jednotlivým oblastem, jako je alkohol a násilná kriminalita. V dalších odstavcích práce propojuje tyto dva pojmy - zabývá se tedy alkoholem jako kriminogenním faktorem. V neposlední řadě je práce věnována teoretickým modelům, které vztah alkoholu a trestné činnosti popisují.

V praktické části je provedena deskripce a analýza dvou vybraných násilných trestných činů – vraždy a loupeže, které vyplynuly z kvalitativní analýzy soudních spisů. Díky ní jsou blíže popsány okolnosti, které vedly ke spáchání trestného činu v souvislosti s užitým alkoholem.

Práce si klade za úkol zodpovědět tři hlavní otázky - zda má užívání alkoholu nějakou roli v kriminální kariéře pachatele, na jaké okolnosti související se spácháním trestného činu poukazují znalecké posudky a jak se k problematice užívání alkoholu vyjadřují, a zda je možné v uvedených případech nalézt vliv užitého alkoholu na spáchání trestného činu.

Klíčová slova

Alkohol - násilná kriminalita - agrese - znalecký posudek - vztah mezi alkoholem a násilnou kriminalitou

Abstract

The topic of this thesis is the effect of alcohol consumption on committing violent crime. The aim of this work is to describe the relationship between alcohol use and perpetration of violent crime using a description of selected violent crimes.

The theoretical part deals firstly with the individual areas such as alcohol and violent crime. In the following paragraphs work connects these two concepts - thus dealing with alcohol as a criminogenic factor. Finally, the work is devoted to the theoretical models that describe link between alcohol and crime. The practical part contains a description and analysis of two selected violent crimes - murder and robbery, which resulted from a qualitative analysis of court files. Within it are described the circumstances in detail that led to the commission of a crime in connection with the use of alcohol.

The work aims to address three main issues - whether the use of alcohol has a role in the criminal career of the offender; on what circumstances related to the commission of the offense is the expertise pointing, as to the issue of alcohol use and express that it is possible in these cases find the influence of alcohol applied to the offense.

Keywords

Alcohol – violent crime - aggression - expert opinion - relationship between alcohol and violent crime

Obsah

Úvod.....	1
I. Teoretická část	3
1. Alkohol	3
1.1 Základní charakteristika.....	3
Vznik a výroba alkoholu	4
Vstřebávání a metabolismus alkoholu	4
1.2 Účinky alkoholu, vliv alkoholu na chování jedince.....	6
Patologická opilost (ebrietas pathica).....	12
Opilost komplikovaná (ebrietas complicata)	12
1.3 Současný stav užívání alkoholu ve světě a v ČR (za posledních cca 10let).....	13
2. Násilná kriminalita.....	15
2.1 Vymezení základních pojmů	15
Násilí	15
Agrese.....	17
2.2 Definice násilné kriminality	26
2.3 Charakteristika násilné kriminality	26
2.4 Statistické údaje o násilné kriminalitě	27
3. Alkohol jako kriminogenní faktor.....	30
4. Teoretické modely vztahu konzumace alkoholu a násilné kriminality	36
4.1 Modely přímé příčiny.....	36
4.1.1 Psychofarmakologický účinek alkoholu	36
4.1.2 Množství vypitého alkoholu	37
4.1.3 Osobnostní charakteristiky uživatele	38
4.1.4 Prostředí a sociální kontext.....	38
4.1.5 Vzorce užívání alkoholu.....	39
4.2 Modely nepřímé příčiny.....	40
4.2.1 Očekávání konzumenta	40
4.2.2 Popírání deviace.....	41
4.2.3 Racionální využití alkoholu	41
II. Praktická část	43
Cíl výzkumu	43
Výzkumné otázky.....	43
Metodologie výzkumu	43
Metoda získávání dat	43
Výběr soudních spisů/účastníků výzkumu.....	44
Popis vzorku.....	44
Limity	45
Práce se získanými daty	45
Etika	46
1. Případ – trestný čin vraždy dle § 140 trestního zákoníku.....	47

Základní údaje o pachateli	47
Deskripce kriminální kariéry pachatele	47
Deskripce a analýza znaleckých posudků.....	51
Popis činu.....	52
Znalecké posudky	53
Abusus alkoholu	54
Alkohol v době spáchání TČ	54
Struktura osobnosti pachatele a důsledky užívání alkoholu na jeho osobnost.....	55
Intelekt.....	55
Struktura osobnosti	56
Možné faktory, které ovlivnily spáchání trestného činu / agrese?	58
2. případ - trestný čin loupeže dle § 234 ods. 1, ods. 3 zákona č. 140/1961 Sb. TZ	61
Základní údaje o pachateli	61
Deskripce kriminální kariéry pachatele	61
Deskripce a analýza znaleckých posudků.....	62
Popis činu.....	63
Znalecké posudky	64
Abusus alkoholu	64
Alkohol v době spáchání trestného činu	64
Osobnost pachatele	65
Intelekt.....	65
Struktura osobnosti	65
Vliv alkoholu na chování pachatele při deliktu a jeho vliv na samotnou agrese	66
Výsledky	67
Otázka č. 1: Má užívání alkoholu nějakou roli v kriminální kariéře pachatele?.....	67
Otázka č. 2: Na jaké okolnosti, které souvisejí se spácháním TČ, poukazují znalecké posudky? Jak se vyjadřují k problematice užívání alkoholu?	69
Otázka č. 3: Lze v uvedených případech nalézt vliv alkoholu na spáchání násilného trestného činu?	70
Diskuze a závěr	73
Použitá literatura:	76
Internetové zdroje	78
Zákony	79
Seznam tabulek.....	80
Seznam grafů.....	80

Úvod

Alkohol. Většině lidí se v souvislosti s ním vybaví různé večírky, oslavy, narozeniny, výročí atd. Ve výčtu příležitostí, kdy je možné pít alkohol, by se dalo velmi dlouho pokračovat, ale mnohdy k jeho konzumaci ani taková příležitost není nutnou podmínkou. Alkohol je s naší kulturou velmi úzce spjat. V České republice je přibližně jen 10 % abstinentů a ti se obvykle neseškávají s pozitivním přijetím svého chování. Vždyť přece nepít alkohol není normální. Být v České republice opilcem je často ze sociálního hlediska přijatelnější než být abstinentem.

Pití alkoholu má však i své negativní následky. Mezi nejznámější jednoznačně patří ranní nevolnosti („kocoviny“) nebo závislost. Již samotná závislost na alkoholu přináší řadu dalších sociálních problémů – jak na úrovni jedince, tak na úrovni celé společnosti. Jedním z nepříliš často zmiňovaných problémů objevujících se v souvislosti s užíváním alkoholu je jeho podíl na násilí a páchaní násilných trestných činů. Přitom násilí a násilná kriminalita jsou vedle užívání alkoholu také významným fenoménem.

Vždyť s násilím se nepřímo setkáváme dnes a denně a jsme jím přímo obklopeni. Média nám každý den umožňují pohled na násilí ve filmech, seriálech. Oproti minulosti obsahují již i denní zprávy zvláštní sekci krimi zpráv. Dalo by se říci, že máme neustále obecný přehled o vraždách, loupežích, krádežích a další trestné činnosti. Násilí je fenomén, který obvykle vzbuzuje strach, pocit ohrožení a nejistotu, neboť může zasahovat do osobní integrity každého z nás. Právě vliv alkoholu na páchaní násilných trestných činů vykazuje nezanedbatelné procento.

V roce 2012 bylo v České republice zjištěno celkem 18 358 násilných trestných činů, 12 672 jich bylo objasněno a zároveň bylo zjištěno, že 2 205 jich bylo spácháno pod vlivem alkoholu (<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>).

Hlavním cílem této diplomové práce je zmapování vlivu alkoholu na páchaní násilné trestné činnosti. Teoretická část této práce se zaměřuje na shrnutí poznání v této oblasti. V její první části jsou shrnuty poznatky o alkoholu a jeho účincích. Další kapitola se věnuje násilné kriminalitě a detailněji rozebírá související pojem agrese a její příčiny. Rovněž je v tomto úseku popsán alkohol jako kriminogenní faktor v souvislosti s českými podmínkami; Statistické údaje, z nichž bylo vycházeno, slouží k dokreslení výskytu tohoto jevu. Poslední kapitola teoretické části objasňuje jednotlivé souvislosti mezi užíváním alkoholu a páchaním násilné trestné činnosti.

Praktická část analyzuje dva vybrané soudní spisy. Jako podklad slouží deskripce kriminální kariéry pachatelů a dále jsou analyzovány soudně znalecké posudky. Cílem praktické části je mj. popis souvislosti mezi užitím alkoholu a spácháním násilného trestného činu.

I. Teoretická část

1. Alkohol

1.1 Základní charakteristika

Alkohol je v dnešní době téměř běžnou součástí našeho života. Pití alkoholu má ve společnosti velmi dlouhou tradici a společnost je k jeho užívání poměrně tolerantní. A jak poznamenává Vágnerová (2004) postoj společnosti se mění pouze při jeho nadměrné konzumaci nebo vzniku závislosti.

Alkohol je tedy velmi známou a často užívanou návykovou látkou a málokoho asi překvapí, že se nejedná o výdobytek moderní společnosti. Provází de facto celou historii lidstva a např. Sournia (1999) uvádí, že k požívání alkoholu docházelo ještě dříve, než se lidé živící sběrem plodin a lovem usadili a začali se věnovat zemědělství. Tato doba je označována jako tzv. neolitická revoluce a je datována někdy mezi 10. a 8. tisíciletí př. n. l.

Samotné slovo „alkohol“ má ve spojení s označením alkoholických nápojů poněkud kratší historii. Jeho prapůvod nacházíme v arabštině, konkrétně ve slově al-kahal/al-kuhul, které označovalo zvláštní jemnou látku. Toto slovo, jak popisují Šedivý s Válkovou (1988), v původním významu znamenalo práškovitý antimon, který si ženy dávaly na oční víčka. Později se jím začaly označovat všechny práškovité substance, až v 16. století se zásluhou Paracelsovu¹ slovo alkohol začalo používat pro destilované tekutiny.

V dnešní době označují alkoholy velkou skupinu organických sloučenin, které váží jednu nebo více hydroxylových skupin (-OH). V běžném životě je však alkoholem nejčastěji nazývána sloučenina etylalkohol, nebo etanol (C₂H₅-OH), který je součástí alkoholických nápojů a ačkoli je jedním z nejjednodušších, dal název celé skupině (Popov, in Kalina et al., 2003).

Česká legislativní úprava, konkrétně §2, písm. k) Zákona č. 305/2009 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, pak definuje alkohol potažmo alkoholické nápoje takto:

Alkoholickým nápojem je lihovina, víno a pivo. Alkoholickým nápojem se rozumí též nápoj, který není uveden ve větě první, pokud obsahuje více než 0,5 objemového procenta alkoholu.

¹*Parcelus*, vlastním jménem Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, (1493 - 1541) byl alchymista, astrolog a lékař, který učinil několik důležitých objevů a předznamenal vznik novodobého lékařství. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Paracelsus>)

Chemicky se jedná o čirou, bezbarvou tekutinu, která má charakteristický zápach a palčivou chuť s bodem varu 77 °C a bodem tuhnutí 130 °C (Skála, 1988).

Vznik a výroba alkoholu

Alkoholické nápoje je možné vyrobit dvěma způsoby, fermentací nebo destilací. *Fermentací* rozumíme chemický proces kvašení ze sacharidů buďto z jednoduchých cukrů obsažených v ovoci (nejčastěji plody vinné révy), nebo z polysacharidů z obilných zrn nebo brambor (Popov, in Kalina et al., 2003). Fermentace je proces, při kterém se působením enzymů, které jsou obsaženy v kvasnicích, mění přirozeně vyskytující se karbohydráty, jako jsou škrob nebo glukóza, na etylalkohol, vodu a oxid uhličitý. Nejznámějšími alkoholickými nápoji, které vznikají procesem fermentace, jsou víno, pivo a medovina. (Krménčík, Holcnerová, n.d.). Ale jak uvádí Skála (1988), alkohol se dá vyrobit snad z čehokoli a co se výroby týče, jde o látku velmi levnou. Jistou „nevýhodou“ fermentace je, že proces kvašení probíhá jen do koncentrace 14 - 16 % alkoholu, při vyšších koncentracích jsou kvasinky jako první oběť alkoholu ničeny vlastním produktem. (Skála, 1988).

Vyšší koncentrací alkoholu a tedy dalším způsobem jeho výroby je *destilace*. Ta je procesem, při kterém se od sebe oddělují více těkavé kapalné látky (alkohol) od méně těkavých kapalných látek (voda) (Jenč, 1998, in Krménčík, Holcnerová, n.d.). Výchozím produktem destilace jsou látky s nižším obsahem alkoholu, jako je víno, pivo nebo nakvašený koncentrát. Destilovaná surovina dodává alkoholickému nápoji chuť (Krménčík, Holcnerová, n.d.). Různými destilačními prostředky a za pomoci katalyzátorů lze připravit tzv. absolutní alkohol, který má 95,57 % ethanolu a 4,43 % vody (www.cs.wikipedia.org/wiki/Ethanol).

Podle výroby jsou tedy v zásadě rozlišovány tři druhy alkoholických nápojů - piva, vína a koncentráty neboli lihoviny. Piva obsahují 1,5 - 5 % alkoholu, vína 7 - 18 % alkoholu, lihoviny 22,5 a více % alkoholu (Skála, 1988).

Vstřebávání a metabolismus alkoholu

Alkohol je nejčastěji užíván per os. Užijeme-li alkoholický nápoj, je ethanol vstřebáván sliznicí zažívacího systému do krve. Sliznicí žaludeční stěny je difundováno cca 20 %, zbytek alkoholu je zpracován a vstřebán v tenkém střevě (Mareček, in Zvolský et al., 2005). Samotnou rychlost vstřebávání alkoholu ovlivňuje celá řada faktorů. Vstřebávání

urychluje např. oxid uhličitý obsažený v nápojích nebo aromatické látky a hořčiny². Při užívání „na lačno“ je resorpce alkoholu do krve nejrychlejší. Naopak požití jídlo vstřebávání zpomaluje. Zajímavé například je, že vstřebávání je také ovlivněno okamžitým psychickým i fyzickým stavem člověka. Silné nervové vypětí a únava resorpci zpomalují. Také u osob, které nejsou navyklé pít alkohol, je resorpce pomalejší, zvláště když pijí proti své vůli, tj. nátlak při nejrůznějších společenských příležitostech (Skála, 1988).

Ethanol proniká do tkání, jeho průnik závisí na prokrvení určité tkáně (mozek, plíce, játra, ledviny). Distribuce alkoholu je ukončena cca za 45 – 90 min po požití. Asi 10 % ethanolu se eliminuje z těla močí, dechem, potem, stolicí.

Největší roli při metabolismu alkoholu mají játra a jejich enzymy. Jaterních enzymů je celá řada, avšak k oxidaci alkoholu je zapotřebí specifický jaterní ferment, tzv. alkoholdehydrogenáza (dále jen ADH). Jak uvádí Riedel a Vondráček (1984, in Krmenčík, Holcnerová, n. d.), lidský organismus má tyto enzymy k dispozici již od narození a nemusí se tedy na požívání alkoholu zvlášť adaptovat. Mareček (in Zvolský et al., 2005) však poznamenává, že „*schopnost rozkládat ethanol (oxidace) je závislá na věku a rozvíjí se postupně od narození*“. V této souvislosti také upozorňuje zejména na rizika u dětí, kdy uvádí že „*i požití malého množství ethanolu může způsobit u dítěte závažnou intoxikaci i smrt*“.

ADH se nenachází jen v játrech, ale v menším množství také v některých dalších orgánech, jako jsou žaludek, ledviny, mozek či varlata. Obecně platí, že ženy mají tohoto enzymu méně, a proto mají vyšší hladiny alkoholu při požití stejného množství (Ševela et al., 2002, Hynie, 1995, in Krmenčík, Holcnerová, n. d.).

Různé zdroje pojednávají o procesu odbourávání alkoholu obdobně. Obecně lze shrnout, že probíhá ve dvou fázích. Nejprve ADH rozkládá ethanol na acetaldehyd, který je dále rozkládán aldehyddehydrogenázou na acetát³.

Obrázek 1 Schéma metabolismu alkoholu

² Oxid uhličitý, aromatické látky i hořčiny zvyšují prokrvení sliznice, čím zvyšují rychlost vstřebávání.

³ Acetát následně vstupuje do dalšího fyziologického metabolismu, jako je například nejčastěji tzv. Krebsův cyklus (kde se acetát odbourává až na oxid uhličitý a vodu) nebo se metabolizuje na mastné kyseliny (Ševela et al., 2002, in Krmenčík et Holcnerová, n.d.)

Meziproduct acetaldehyd je toxický a nedochází-li k jeho rozkladu, hromadí se v těle. Také je zodpovědný za fyziologické účinky, které následují po konzumaci alkoholu a je např. i příčinou tzv. kocoviny (Mareček, in Zvolský et al., 2005).

Proces odbourávání alkoholu je velmi individuální. Např. Mareček (in Zvolský et al., 2005) navíc poukazuje na to, že jistá rozdílnost je i na familiární a krajové úrovni. Obecně uvádí, že závisí zejména na „enzymatickém vybavení jaterní tkáně“. A právě deficitem aldehyddehydrogenázy se vysvětluje např. nápadně malá odolnost vůči alkoholu u obyvatel východní Asie.

Na odbourávání alkoholu se také v menší míře podílí tzv. mikrosomální ethanol oxidační systém (MEOS). Ten je zapojován zejména při vyšších koncentracích alkoholu (Hynie, 1995, in Krmenčík et Holcnerová, n. d.) a jak uvádí např. Mareček (in Zvolský et al., 2005) „umožňuje větší a rychlejší rozklad etanolu“.

1.2 Účinky alkoholu, vliv alkoholu na chování jedince

Alkohol patří mezi psychotropní látky, tedy látky ovlivňující psychiku a duševní procesy. Účinky alkoholu byly popsány v celé řadě studií i publikací, je však nutné poznamenat, že působení a účinky alkoholu závisí na mnoha individuálních a aktuálních faktorech. Jak uvádí např. Popov (in Kalina et al., 2003) „*psychoaktivní účinky alkoholu závisí zejména na množství (dále též na formě a způsobu užití) požitého alkoholického nápoje a mají komplexní charakter. Na výsledném bezprostředním efektu (projevech chování) se podílejí vedle biologických (osobní dispozice, zdravotní stav) také psychologické vlivy (anticipace účinku, očekávaný efekt) a vlivy sociální (působení prostředí, ve kterém dochází k pití, včetně působení společnosti dalších osob)*“.

Ačkoli je tedy samotný účinek alkoholu velmi individuální, lze jej z obecného hlediska charakterizovat bezprostředními účinky alkoholu na lidský organismus např. na základě definice Mezinárodní klasifikace nemocí, která popisuje akutní intoxikaci (F10.0), takto:

„Stav po aplikaci psychoaktivní látky vedoucí k poruchám úrovně vědomí, poznávání vnímání, emotivity nebo chování, nebo jiných psychofyziologických funkcí a reakcí. Poruchy jsou vyvolány přímým akutním farmakologickým působením a časem mizí, s úplným návratem, pokud nedojde k poškození tkání, nebo se neobjeví jiné komplikace“.

Tato definice je velmi obecná, blíže popisuje stav po užití alkoholu, který se nejčastěji projevuje jako *prostá opilost* (ebrieta, ebrieta simplex), např. Minařík (in Kalina, 2008), který uvádí že:

„Nižší dávky působí stimulačně, vyšší tlumivě. Na počátku se dostavuje zlepšení nálady, pocit sebevědomí a energie, později dochází ke ztrátě zábran a snížení sebekritičnosti. Později se, tedy s vyššími dávkami alkoholu se dostavuje únava, útlum a spánek.“

Z výše uvedeného je patrné, že jedinec a jeho chování je ovlivňován především hladinou alkoholu v krvi, vychází z něj i celá řada rozdělení jednotlivých fází opilosti. Je však nutné dodat, že toto dělení není jednotné a řada autorů udává rozlišné informace vztahující se především k míře hladiny alkoholu v krvi. Vzhledem k faktu, že účinky alkoholu jsou individuální, nelze ani očekávat jednotnost ve výkladu. Při samotném vyhodnocování stupně opilosti mohou být i klinické příznaky u daného jedince rozlišné (např. jedinec s dobrou tolerancí se ve stavu střední opilosti může chovat poměrně adekvátně, zatímco jedinec, který není na alkohol zvyklý se může i v lehké opilosti projevovat značně nápadně (Pavlovský et al.,2009)).

Obecně a nejčastěji podle množství alkoholu v krvi rozlišujeme 5 stádií opilosti:

1. Podnapilost - alkoholémie⁴ 0,1 - 1,0 g/kg:

- lze pozorovat uvolnění napětí a úzkosti, mírnou rozjařenost, snížení zábran,
- jsou zhoršeny některé smyslové funkce (schopnost vidění za šera, zúžení zorného pole), je zpomalena nervově svalová reakce – zhoršená koordinace jemnějších pohybů, prodloužení reakční doby, zvýšené riziko úrazů, zhoršený úsudek, schopnost rozhodování i zhoršení postřehu,
- proto není v některých zemích tolerována jakákoli hladina alkoholu v krvi při řízení motorového vozidla, neboť v důsledku výše uvedených skutečností dochází ke snížení schopnosti řídit. Tento stav totiž nemusí být patrný, ale je důležité vědět, že i v tomto stavu může dojít ke změně chování v exponované situaci.

2. Lehká opilost – excitační stadium, alkoholémie od 1,1 do 1,5 g/kg:

- zvyšuje se euforie, ztráta sebekontroly, hlučnost, mnohomluvnost, chvástavost, zvýšení sebevědomí a snížení sebekritičnosti a zábran, může se objevit potencování agresivity - někdy sklon k násilnému chování, uvolnění v sexuální sféře,

⁴Alkoholemie = hladina alkoholu v krvi. Je udávána buďto v g/kg nebo v jednotkách promile (‰). Hladina jedné promile alkoholu v krvi znamená, že jeden litr krve obsahuje jeden gram čistého alkoholu. Hladina alkoholu v krvi vyjadřuje obsah alkoholu v celém organismu (www.zbynekmlcoch.cz).

Poznámka: stanovení alkoholémie v krvi je v praxi prováděno dvěma nezávislými standardizovanými metodami. Plynovou chromatografií (hlavní metoda) a např. Widmarkovou reakcí/metodou.

- objevuje se již motorická neohrabanost, je výrazně prodloužen reakční čas na zrakové a sluchové podněty,
 - roste riziko ukvapeného, impulzivního jednání.
3. **Opilost středního stupně** - *hypnotické stádium*, při hladinách alkoholu v krvi v rozmezí 1,6 g/kg - 2,0 g/kg:
- chování je hrubě narušeno, osoba je zlostná, agresivní, někdy nápadné vrávorání, pády, nadávky, střídání s pláčem, blábolivá a nesrozumitelná řeč,
 - dvojité vidění, poruchy paměti, případně spánek.
4. **Těžká opilost** – *narkotické stádium* s výraznými známkami opilsti při hladinách alkoholu v krvi v rozmezí od 2,6 do 3,0 g/kg:
- osoba již nebývá schopna chůze, nesrozumitelná řeč, tupost, ztráta orientace.
5. **Těžká intoxikace:**
- vyznačuje se ztrátou nebo poruchami vědomí, hrozící zástavou dechu a oběhu - ohrožení života,
 - označuje se jako *asfyktické stádium*, přibližně při dávkách nad 3g/kg. (např. Popov, 2003; Kalina, 2008, Mareček (in Zvolský et al., 2005); Štáblová, 2008, Nešpor, 2006). Pavlovský et al. (2009) zároveň upozorňuje na riziko úmrtí v důsledku aspirace zvratků, podchlazení nebo traumatu.

Výše uvedený přehled, nabízí výčet účinků alkoholu v jednotlivých stádiích opilsti. Vzhledem k tématu práce bude pozornost zaměřena na účinky alkoholu, které mohou negativně ovlivňovat chování jedince. Dle Štáblové (1995, in Kuchta et al., 2005) lze např. ze sociálního hlediska negativní účinky alkoholu na chování rozšířit:

- snižuje rozpoznávací a ovládací schopnosti (trestná činnost),
- potencuje negativní rysy osobnosti projevující se ve vztazích k okolí (agresivita, žárlivost),
- vede k nepřiměřené euforii a zvýšenému útlumu kritiky (rušení nočního klidu, konflikty v rodině),
- uvolňuje agresivní tendence (násilné činy),
- tlumí korektivní mechanismy chování (porušování pravidel slušného chování),
- odstraňuje společenské zábrany (exhibicionismus),
- tlumí autokratické postoje,

- vyvolává nekritické hodnocení situace (podstupování nepřiměřených rizik, nedbání varovných signálů, nesmyslné sázky),
- stimuluje megalomanické tendence (vychloubání, provokování),
- degraduje celkově osobnost i její společenské postavení.

Za jedno z rizik lze při dlouhodobém užívání alkoholu považovat zejména možnost vzniku závislosti. Závislost na alkoholu se vyvíjí pomalu, řádově několik let. Některé zdroje uvádějí cca 10 - 15 let. Obecně však záleží na dispozicích jedince, věku při začátku konzumace alkoholu (u mladistvých se závislost vyvíjí rychleji) a způsobu užívání. Přechod od *škodlivého užívání*⁵ k závislosti probíhá většinou poměrně nenápadně, typické jsou „postupné“ změny („postupné zvyšování tolerance vůči alkoholu“, „postupná ztráta kontroly užívání alkoholu“, „postupné zanedbávání jiných potěšení a zájmů“). Příznakem rozvinuté závislosti bývá výrazná změna tolerance vůči alkoholu, následovaná výskytem odvykacích příznaků např. v podobě „ranních doušků“ (resp. potřeby odstranit symptomy nastupujícího odvykacího stavu doplněním hladiny alkoholu vzápětí po probuzení). Velmi zajímavé je naopak pozdější snížení tolerance vůči alkoholu, kdy i malé množství vyvolá u postiženého rychle příznaky těžké opilosti (Popov, in Kalina et al., 2003).

Vývoj vzniku závislosti na alkoholu popsal E. M. Jellinek v roce 1952, který jej rozdělil do 4 fází:

1. Fáze občasné konzumace
2. Fáze prodromální, varovná
3. Fáze kritická
4. Fáze terminální, období úpadku (Minařík, in Kalina, 2008)

První dvě období jsou charakteristická především stále se zvyšující frekvencí konzumace alkoholu, zvyšováním tolerance a s ním souvisejícím zvyšováním dávek a fixováním pozitivní zkušenosti, že alkohol přináší úlevu a pomáhá zvládat stresové situace. Ve 3. fázi se stále zvyšuje tolerance a zároveň dochází ke ztrátě kontroly pití. V této fázi se již jedná o závislost, avšak jedinec si svou závislost nechce přiznat. Objevují se již sociální důsledky užívání alkoholu - konflikty v rodině. Pod vlivem alkoholu se začínají měnit některé osobnostní vlastnosti. Dochází k proměně hodnotového systému,

⁵ Škodlivé užívání je způsob užívání alkoholu, který vede k poškození zdraví, předcházející většinou několik let vlastní závislosti na alkoholu (Popov, 2003)

Dle §2, písm. l) Zákona č. 305/2009 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, se škodlivým užíváním rozumí způsob užívání tabákových výrobků, alkoholu nebo jiných návykových látek, vedoucí k poškození tělesného nebo duševního zdraví uživatele

k oploštění zájmů i vztahů klidem. Při čtvrté fázi dochází ke snižování tolerance (v důsledku poškození jater). Pití provází celý jeho den nepřetržitě. Objevují se psychické i somatické poruchy. Toto stadium je typické stavy bezmocnosti, alkoholik si uvědomuje svou neschopnost zvládnout závislost (Vágnerová, 2004).

Dlouhodobé užívání alkoholu může vést k psychickým změnám. Vágnerová (2004) je rozděluje do několika psychických úrovní jedince. Jako první charakterizuje, k jakým **změnám** dochází v **oblasti emočního prožívání**. Uvádí, že nadměrná konzumace alkoholu ovlivňuje celkové ladění - objevují se výkyvy nálad, podrážděnost někdy až afektivní výbušnost spojená s agresí. Zvyšuje se také úzkostnost až depresivnost. Velmi často, se objevuje také podezíravost a nedůvěřivost.

Dále dochází ke **změnám v oblasti kognitivních procesů**. Je zhoršena zejména koncentrace pozornosti, paměť i celková výkonnost. Díky tomu člověk nedokáže zpracovat všechny informace standardním způsobem a uvažování tedy bývá méně kritické, častěji je ulpívavé a vztahovačné. Chybí situační náhled.

Změny v oblasti chování zaznamenáváme zejména v zúžení motivace s dominantním zaměřením na získání alkoholu. To se projevuje egocentrickým chováním, nedostatkem ohledu k jiným lidem a často generalizovanějším úpadkem sociálních kompetencí. Zde je zejména nutné vyzvednout fakt, že mizí sociální zábrany a v důsledku toho alkoholici stále častěji reagují nepřiměřeným způsobem, např. agresivně. (Zvýšení agresivity lze spojovat jednak s odblokováním zábran, ale také se zvýšenou dráždivostí).

Změny na úrovni osobnosti nelze jednoznačně stanovit, avšak bylo zjištěno, že lze rozlišit dvě osobnostní dimenze – *disinhibice chování*, projevující se nezdrženlivostí, impulzivitou, nekonformností, zvýšenou dráždivostí spojenou s vysokou potřebou vzrušení - alkohol je součástí životního stylu. Druhou dimenzí je možné charakterizovat převahou *negativního emočního ladění* - přetrvávající pocity diskomfortu a nepříjemného napětí, zvýšené úzkostnosti a sklonu k depresivnímu ladění - alkohol je prostředkem ke zvládnání nepříjemných pocitů.

Alkohol je v dnešní době téměř běžnou součástí našeho života. Pití alkoholu má ve společnosti velmi dlouhou tradici a společnost je k jeho užívání poměrně tolerantní. A jak poznamenává Vágnerová (2004) postoj společnosti se mění pouze při jeho nadměrné konzumaci nebo vzniku závislosti.

<p>Změny v oblasti emočního prožívání</p>	<ul style="list-style-type: none"> • výkyvy nálad • podrážděnost • afektivní výbušnost spojená s agresí • zvýšení úzkostnosti někdy až depresivnost • podezřívavost a nedůvěřivost.
<p>Změny v oblasti kognitivních procesů.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zhoršení koncentrace pozornosti, paměti celkové výkonnosti • méně kritické, ulpívavé, vztahovačné uvažování • absence situačního náhledu
<p>Změny v oblasti chování</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zúžení motivace • egocentrické chování • nedostatkem ohledu k jiným lidem • generalizovanější úpadek sociálních kompetencí • mizí sociální zábrany • nepřiměřené reakce, agrese • zvýšená dráždivost
<p>Změny na úrovni osobnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nezdrženlivost • impulzivita • nekonformnost • zvýšená dráždivost • vysoká potřeba vzrušení
	<ul style="list-style-type: none"> • negativní emoční ladění • pocity diskomfortu • napětí • zvýšená úzkostnost, • depresivní ladění

Tabulka 1 Psychické změny při dlouhodobém užívání alkoholu
(dle Vágnerové, 2004)

Patologická opilost (ebrietas pathica)

Jedná se o krátkodobou kvalitativní poruchu vědomí, která se projevuje nepochopitelným jednáním, netypickým pro dotyčného jedince ve střízlivém stavu. Zároveň se mohou objevit poruchy emocí - strach, úzkost, poruchy vnímání - zrakové a sluchové halucinace a poruchy myšlení - často s paranoidně perzekučními bludy (Popov, in Kalina et al., 2003). Přičemž pohybová koordinace a řeč nebývají narušené. Jednání nemá srozumitelnou motivaci a může vést k trestným činům násilného charakteru, neboť se velmi často objevuje agresivita vůči okolí (Pavlovský et al., 2009). Tento stav nastává bezprostředně po užití relativně malého množství alkoholu a může trvat několik minut až několik hodin. Většinou pak přechází do spánku (Popov, in Kalina et al., 2003). Na období průběhu patologické opilosti si většinou postižený nepamatuje.

Opilost komplikovaná (ebrietas complicata)

V tomto případě se jedná o kvantitativní poruchu vědomí. Od prosté opilosti se liší intenzitou a trváním psychického vzrušení. Objevuje se výrazný pokles sebeovládání. Reakce na přicházející podněty jsou neadekvátní a i v případě komplikované opilosti se velmi často objevuje agresivní jednání. Tento stav může být vyvolán kombinací účinků alkoholu a jiných drog nebo léků. Obvykle nepřechází do spánku, vzpomínky na tento stav jsou nejasné, je však možné do určité míry zaznamenat vzpomínky na sled událostí (Pavlovský et. al , 2009).

Alkohol však nezpůsobuje jen změny v oblasti psychických funkcí, ale zároveň také způsobuje celou řadu negativních zdravotních komplikací. Jejich škála je poměrně široká. V první řadě způsobuje řadu komplikací v gastrointestinálním traktu. Objevují se např. poruchy trávení, změny chuti k jídlu, nechutenství provázené zácpou nebo naopak průjmy. Nadměrné užívání alkoholu také velmi často provázejí jícnové varixy nebo žaludeční vředy. Může vést k trvalému poškození jater - jaterní cirhóze, rakovině (k jejímu vzniku můžou docházet také v jícnu, žaludku nebo v oblasti rekta).

Při chronickém abusu alkoholu dochází k funkčnímu a posléze i k orgánovému poškození oběhového systému (systémová arteriální hypertenze, kardiomyopatie), obdobně je tomu při poškození nervového systému (alkoholické polyneuropatie, mozková atrofie, alkoholická epilepsie, syndrom deficitu thiaminu (vitaminu B1), který může vyústit v akutní, život ohrožující neurologický syndrom - Werinickeovuencefalopati atd. Výčet všech zdravotních důsledků, ke kterým dochází v souvislosti s užíváním

alkoholu, by byl široký, ale vzhledem k tématu práce nepovažuji za nutné je obsáhnout všechny.

V neposlední řadě je třeba podotknout, že se alkohol svojí účastí podílí na celé řadě úrazů a také dopravních nehod, z nichž mají některé fatální důsledky. Nehodovost a úmrtnost na českých vozovkách způsobená konzumací alkoholu v roce 2012 dle zprávy Policie ČR možná nepatří mezi nejzávažnější (řidiči pod vlivem alkoholu způsobili během roku 2012 4974 nehod – 6,1 % z celkového počtu, z čehož bylo 44 smrtelných – 6,4 % z celkového počtu)⁶.

1.3 Současný stav užívání alkoholu ve světě a v ČR (za posledních cca 10let)

Nadměrná konzumace alkoholických nápojů je jedním z vážných celospolečenských problémů nejen současnosti. Zatímco užívání různorodých omamných látek je ve většině zemí světa postaveno mimo zákon či alespoň částečně regulováno, k nadměrnému požívání alkoholických nápojů jsou společnosti benevolentnější.

Podle studie Světové zdravotnické organizace, vydané v únoru 2011, vede nadměrné užívání alkoholu po celém světě ke 2,5 milionu úmrtí.⁷ Problém alkoholismu postihuje země především v Americe, západním Tichomoří a Evropě.

Pro Českou republiku nejsou výsledky o stavu užívání alkoholu nikterak příznivé. Dle zprávy Světové zdravotnické organizace porovnávající data od roku 1990 vypije Čech nad 15 let průměrně 16,5 litrů alkoholu ročně,⁸ což ho v Evropě i na světě řadí na druhé místo za Moldávii.⁹ Průměr EU pak byl v roce 2008 6,75 litrů alkoholu na osobu¹⁰ čili skoro o 60 % méně než v České republice.

Užívání alkoholu samozřejmě není výhradním problémem České republiky, výše uvedené statistiky ji však řadí k problémovým státům, kde preventivní účinky a boj proti

⁶ Policie ČR (2012). Statistický přehled nehodovosti (ŘÍJEN 2012). Policie ČR [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z <http://www.policie.cz/clanek/statisticky-prehled-nehodovosti-rijen-2012.aspx>

⁷ WorldHealthOrganization (2011). AlcoholFactsheet. WorldHealthOrganization [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html>

⁸ WorldHealthOrganization (2011). Czech Republic (the). WorldHealthOrganization [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/profiles/cze.pdf

⁹ Nevyhoštěný, M. (2011). Češi jsou druzí na světě ve spotřebě alkoholu, víc pijí jen Moldavané. Lidovky.cz [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://relax.lidovky.cz/cesi-jsou-druzi-na-svete-ve-spotrebe-alkoholu-vic-piji-jen-moldavane-11h-/ln-zdravi.asp?c=A110218_161731_ln-zdravi_mev

¹⁰ Heidi Data Tool (2010). Determinantsofhealthindicators - Totalalcoholconsumption. Zdraví-EU [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://ec.europa.eu/health/indicators/echi/list/echi_46.html#main?KeepThis=true&TB_iframe=true&height=650&width=920

alkoholismu nemají potřebný pozitivní dopad. Oproti ostatním státům světa a Evropské unie se řadíme k předním konzumentům alkoholu, kdy alkohol pijí ve velké míře i mladiství a postoj k němu je benevolentnější než vůči dalším látkám, ovlivňujícím psychiku a stav člověka. Dle Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v ČR v r. 2010 je počet hospitalizací ročně pro alkohol přibližně 10 tisíc,¹¹ což se vzhledem k celkovému počtu obyvatel České republiky zdá jako minoritní číslo, ve skutečnosti ovšem znamená enormní počet jedinců, kterým musí být v alkoholickém stavu poskytnuta základní pomoc, jinak by důsledky jejich konání mohly být daleko tragičtější.

¹¹ Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (2011). Souhrn Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v ČR v r. 2010. Drogy-info.cz [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/vyrocnizpravy/vyrocnizprava_o_stavu_ve_vedech_drog_v_cr_v_r_2010

2. Násilná kriminalita

Násilná kriminalita je vzhledem k povaze trestných činů, které do ní spadají, veřejností jedním z velmi často sledovaných jevů. Štáblová (2008) v této souvislosti uvádí, že *„Kriminálnímu násilí věnuje společnost velkou pozornost, protože tento jev ohrožuje právo občanů na bezpečnost, vyvolává strach a velmi negativně ovlivňuje kvalitu života“*.

Pro lepší porozumění dalšímu textu, považuji za vhodné nejprve vymezit základní pojmy, které jsou s násilnou kriminalitou úzce spojeny.

2.1 Vymezení základních pojmů

S násilnou kriminalitou jsou velmi často skloňovány zejména dva pojmy, a to **násilí a agrese**. Často jsou tyto dva pojmy spojovány a nezřídka kdy jsou vnímána jako synonyma. Ale např. Kamarýt (1998, in Čermák, 1998) *„považuje odlišení těchto pojmů za nutné, neboť používání obou pojmů ve stejném významu by mohlo mít nežádoucí praktické důsledky.“*

Násilí

Definovat pojem násilí se snaží celá řada vědních oborů – psychologie, sociologie, kriminologie atd. Např. dle Spurného (1996) sociologický přístup charakterizuje násilí jako *„sociální jev vyvolávaný sociálními procesy“*. Psychologický přístup chápe násilí jako *„patologický způsob interakce konkrétního jedince (skupiny) s okolím. Přičemž do nich řadí všechny aktivity, pomocí nichž se jedinec či skupina (subjekt, aktér) vytváří a reguluje vztahy vůči sociálnímu okolí způsobem, který je vnímán jako agresivní či manipulativní.“* (Spurný, 1996).

Jinou definici násilí, pak nabízí Světová zdravotnická organizace, která jej definuje jako:

„Záměrné použití nebo hrozba použití fyzické síly proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu.“¹²

Z kriminologického pohledu se nabízí hledat vymezení pojmu násilí v trestním zákoníku. Ten však násilí jako pojem přímo nedefinuje. Lze najít pouze ustanovení, které

¹² „Violence is the intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, which either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment, or deprivation“
(<http://www.who.int/topics/violence/en/>)

mluví o **Spáchání trestného činu násilím**. Konkrétně § 119, zákona č. 40/2009, trestní zákoník:

„Trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem“.

Toto ustanovení však nedefinuje samotný pojem násilí, ale vztahuje se jen na situace, kdy je násilí **prostředkem k dosažení nějakého cíle**, např. § 173 odst. 1 zmocnit se cizí věci.

Ustanovení § 119 trestního zákoníku se nevztahuje na ty trestné činy, kde násilí charakterizuje následek (účinek), aniž se tím sleduje další cíl, např. v § 352 odst. 2 o násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (Vantuch, 2011).

Šámal, Púry a Rizman (2004) v komentáři k trestnímu zákonu uvádí, že při výkladu pojmu násilí, ve vztahu k trestnímu zákonu, je třeba vzít vždy v **úvahu souvislost, v níž je znaku „násilí“ použito**. Přičemž teorie rozlišuje násilí ve formě:

- **vis absoluta**, tj. násilí, které zcela vylučuje jiné než požadované chování oběti, kdy složka vůle u oběti zcela chybí (např. oběť je svázána takovým způsobem, který zcela vylučuje vlastní jednání,
- **vis compulsiva** je druhou formou násilí, tj. násilí, které nemá za cíl zcela vyřadit vůli oběti, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku, který však není neodolatelný, a proto se složka vůle u oběti projevuje, ale je ovlivněna prováděným násilím (např. bitím s pohrůzkou, že toto bude pokračovat až do té doby, dokud oběť nepodlehne a nesplní požadavek pachatele).

Definici násilí pak v trestně-právním kontextu nabízí komentář k trestnímu zákoníku, kde je násilí definováno jako:

„Použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladného nebo očekávaného odporu.“

Přičemž násilí musí být prostředkem nátlaku na vůli napadeného. V případech fyzické převahy protivníka není při obavě před dalším násilím nutné odpor projevit a plně se podrobit vůli pachatele (Vantuch, 2011).

Kriminologie pojem násilí ztotožňuje s pojmem agrese, pojímá ji však úžeji a v těchto souvislostech se pak užívá pojmu kriminální agrese, jenž bude definován níže.

Agrese

S agresí se každý z nás s největší pravděpodobností již setkal. Zároveň ji však také každý vnímá jinak. I právě to může být jedním z důvodů, proč není vytvořena jednotná definice agrese. Agrese zahrnuje celou škálu projevů a může nabývat celé řady významů. Můžeme ji chápat jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání, ale také jako asertivní jednání (Čermák, 1998). Vágnerová (2004) podobně uvádí, že není jednoznačně stanoveno, kde je hranice mezi společensky nepřijatelnou agresí a asertivitou¹³, posuzovanou jako standardní chování v mezích široké normy. Tato hranice není stejná v různých společenstvích, její vymezení je sociokulturně podmíněné a navíc se v průběhu času, vzhledem k aktuální situaci, mění. Z toho vyplývá, že jednání nemusí být za všech okolností hodnoceno stejným způsobem.

Definice agrese

Definicí agrese existuje celá řada, avšak neexistuje žádná všeobecně přijatá. Pro účely této práce budeme vycházet z definice agrese, kterou nabízí Höschl et al. (2002), který uvádí:

„Agrese je manifestní pozorovatelné chování vedené úmyslem poškodit jiný organismus (člověka nebo zvíře) anebo neživotný předmět.“

Řadu definicí shrnuje velmi dobře např. Miňhová (2006), která za základní charakteristické znaky agrese považuje:

- poškození,
- záměr ublížit,
- porušení sociálních norem.

S pojmem agrese se často setkáváme také s pojmem *agresivita*, který však na rozdíl od agrese označuje tendenci, pohotovost k násilnému způsobu reagování. *Agresivní chování* pak lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení.

„Zatímco agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování, agrese označuje aktuální projev takového chování.“ (Vágnerová, 2004). Volavka (1995, in Höschl et al., 2002)

¹³ Asertivita, je v tomto smyslu vnímána jako socializovaná, přijatelná a užitečná varianta agresivity. Je to schopnost prosazovat a realizovat vlastní cíle, které mohou být i z objektivního hlediska přijatelné, nebo dokonce žádoucí. (Vágnerová, 2004)

k agresivnímu chování ještě dodává, že má epizodický charakter, kde je jasný začátek, jasný konec a krátké trvání.

Z kriminologického pohledu se setkáváme nejčastěji s něčím, co je označováno jako **kriminální agrese**. Tu lze dle Netíka (in Kuchta et al., 2005) definovat jako:

„Chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou, často s cílem poškodit nebo destruovat objekt činnosti“

Tato definice dle stejných autorů vychází především z toho, že ne každé agresivní chování překračuje společenské normy, a tedy ne každé agresivní chování je postihováno trestním zákonem. Obecně lze tedy říci, že hovoříme-li o kriminální agresi, jedná se o agresi, při níž jsou porušovány právní normy.

Rozdělení agrese

Díky nejednotnému definování agrese, existuje celá řada jejích dělení. Jednotlivá rozdělení jsou mj. ovlivňována subjektivně (osobami, které je provádí jako např. sociologové, psychologové), ale dále jsou děleny i podle jejich účelu. Pro tuto práci byly vybrány následující orientační dělení agresivity/agrese:

Dle formy:

- konstruktivní agresivita
- destruktivní agresivita

Jak již bylo výše naznačeno, v obecné rovině dle formy lze agresivitu rozdělit na **konstruktivní**, která je účelná, napomáhá rozvoji i obraně jedince a může sloužit a pomáhat i druhým lidem. Zdůrazňuje přirozený a účelný projev agresivity v lidském a subhumánním chování. Racionálním prověřením agresivních hnacích impulsů vzhledem k cíli, např. vztahu, mohou být agrese prospěšné a konstruktivní (Frielinsdorf, 2000). A na **destruktivní agresivitu**, kde dominuje touha ničit a ubližovat. Vyjadřuje narušení vztahu jedince k sobě samému a druhým. Výrazně zvýšená agresivita pak bývá projevem poruchy osobnosti. (Pavlovský et al., 2009)

Dle míry regulace chování

- Instrumentální agrese
- Emocionální agrese

Agresi lze také dělit na instrumentální a emocionální. Toto dělení vychází zejména z míry regulace chování. Toto dělení je také používáno pro kriminální agresi.

Instrumentální agrese označuje *vědomé a promyšlené* agresivní jednání. Agrese v tomto smyslu bývá využívána jako prostředek k dosažení určitého subjektivně významného cíle. Instrumentální agrese je specifická chladným promyšlením, jak provést útok dokonaleji, emoce ani svědomí nejsou zapojeny. Příkladem takového jednání jsou nájemní vrazi (Čermák, 1998). Avšak pod pojmem instrumentální agrese také rozumíme takové chování, které je vedlejším projevem dosahování jiných neagresivních cílů, tzn., že člověk poškodí osobu ve snaze dosáhnout svého cíle, který sám o sobě s agresí nesouvisí. Není tedy pro něho odměnou poškození, ale peníze, služby, pozice, apod. (Miňhová, 2006).

Emocionální agrese může vznikat jako reakce na hromadění drobných negativních prožitků. Bývá také někdy označována jako impulzivní, expresivní nebo hostilní. Zpravidla nebývá plánovaná. Propuká náhle a jedinec nemá čas promýšlet právní důsledky svého započatého činu, který je z jeho hlediska spíše impulzivní reakcí. Případy zabití mívají takovouto genezi. Z jiného pohledu také slouží k znovunabytí ohrožené sebeúcty, k získání pocitu moci a sebekontroly. Höschl et al. (2002) dává impulzivní, tedy emocionální agresi do souvislosti s diagnózou intermitentní explozivní poruchy¹⁴ - při té selhává kontrola agresivních impulzů a dojde k závažnému násilnému útoku, pro nějž je typické, že není úměrný provokaci a není jej možné vysvětlit jinými duševními poruchami. Samotnými pachateli jsou popisovány jako „záchvaty“ s předchozími pocity napětí, které po útoku zmizí a dostaví se pocit úlevy.

Dle způsobu projevu

Dalším obecnějším dělením agrese je rozdělení dle způsobu jejího projevu. V souvislosti s tímto, můžeme fakticky rozlišit 4 druhy agrese:

- přímá fyzická agrese - např. kopnutí, cloumání,
- nepřímá fyzická agrese - např. ničení majetku, který je ve vlastnictví objektu agrese,
- přímá verbální agrese - např. nadávky, zesměšňování, osočování,
- nepřímá verbální agrese - pomluvy, hostilní poznámky a žerty. Zároveň sem patří také tzv. *symbolická agrese*, která je vyjádřena v kresbách, básních apod. (Čermák, 1998).

¹⁴ Intermitentní explozivní porucha patří do skupiny nutkavých a impulzivních poruch (F63)

Dle zaměření

- vůči majetku,
- vůči jednotlivým osobám,
- vůči nějaké skupině obyvatel,
- vůči celé společnosti.

Z psychologického hlediska lze vymezit i tzv. **generalizovanou agresivitu**. V tomto případě může k agresivitě vést nekonstruktivní účinek frustrace, kdy jedinec prožívá silné negativní emoce a vzrůstající napětí. Sílicí frustrace způsobuje, že se agresivita stává neselektivní a roste i počet potenciálních terčů útoku a těch, kteří s původem frustrace nemají nic společného. Jedná se tedy, v podstatě o vybití si vzteku na náhradním objektu. Příkladem generalizované agresivity může být i dítě, které rozbíjí hračky, či ničení veřejného majetku. Může ale také docházet k tzv. přesunu agresivity, kdy se agresivita přesunuje na jiné, méně nebezpečné objekty či osoby. Typickým příkladem přesunu agresivity je útok na bezbranné, slabší jedince či skupiny (dítě, žena, etnické minority atp.) (Cakirpaloglu, 2012).

Poněkud odlišné dělení agresivity nabízí např. Höschl et al. (2002). Rozděluje agresivitu na **predátorní** (*odpovídá instrumentální agresi*), **ideologickou** (například výtržnosti fotbalových fanoušků, vyvražďování národnostních menšin apod.), **agresi pod vlivem alkoholu a drog**, **impulzivní agresi** (charakterizována velmi podobně jako emocionální agrese) a **agresi pod vlivem halucinací, bludů a jiných psychotických příznaků**.

Kriminální agresivita

Z hlediska posuzování kriminální agresivity hraje významnou úlohu emocionální doprovod. Zde se posuzuje (1) afektivní zaměření a (2) registrování přítomnosti či absence afektivního doprovodu.

Následně pak dle afektivního zaměření lze rozlišovat agresi:

- ofenzivní - útočná, doprovodem je zlost, zloba a hněv,
- defenzivní – obranná, spojena s pocity strachu a ohrožen.

A dle výskytu či absence citového doprovodu:

- chladná - poškození oběti pachatele vůbec neoslovuje,
- afektivní - intenzivně doprovázena city.

Další pojem spojený s kriminální agresí je **brutalita**, která označuje nepřiměřenou agresi, respektive jde o nepřiměřenost způsobu provedení trestného činu. Jak již bylo uvedeno výše, brutální způsob provedení činu signalizuje většinou jedince s narušenou strukturou a dynamikou osobnosti (Gillernová et al., 2006).

Příčiny agresivního chování

Příčin agresivního chování může být několik, má tzv. multifaktoriální charakter. Svou roli hrají (a) biologické předpoklady, (b) duševní choroby a poruchy osobnosti, (c) užívání psychoaktivních látek či (d) vlivy prostředí jako rodina, sociální skupiny i vliv společnosti. V neposlední řadě svou roli sehrává také aktuální situace konkrétního jedince.

a) Biologické předpoklady

U projevů lidského chování je velmi často zjišťováno, zda jsou podmíněny geneticky anebo zda jsou získány až v průběhu života, např. vlivem výchovy. V historii je známa např. kriminologická teorie o rozeném zločinci, kterou uvedl v roce 1876 Lombroso ve svém díle *Delikventní člověk*. Podle této teorie se člověk zločincem nestává, ale rodí. Přičemž existuje celá řada fyzických znaků, podle kterých lze takového zločince identifikovat.

I v případě **dědičnosti** agrese byla provedena celá řada studií. Avšak stejně jako ostatní podobné studie, se potýká i výzkum dědičnosti agresivity s problémem, že nelze jednoznačně oddělit faktory výchovy nebo prostředí. Čermák (1998) uvádí, že vliv dědičnosti se nejnadhěji dokazuje studiem monozygotních dvojčat. Např. Rushton (1986) provedl dotazníkovou studii u 500 dospělých párů jednovaječných i dvojevaječných dvojčat. Ze závěrů studie vyplývá, že jednovaječná dvojčata sdílejí agresivní tendence, altruismus a empatii ve vyšší míře než dvojčata dvojevaječná, přičemž je z této skutečnosti odvozován dědičný základ agresivity. Mednick (1983, 1987) provedl rozsáhlý výzkum, který zjišťoval u všech adoptovaných dánských dětí v letech 1924 - 1947, kolikrát byly odsouzeny pro kriminální čin, přičemž porovnávali tento stav s počtem odsouzení adoptivních a biologických rodičů. Bylo zjištěno, že jde pravděpodobně o dědičnost impulzivitu a dominance, které v příhodné kombinaci mohou podporovat projevy agrese, jež kriminální čin doprovázejí (Čermák, 1998).

Dědičnost byla také zkoumána na zvířatech. Poměrně krátkým šlechtěním se podařilo získat vysoce agresivní kmeny myši, krys i psů. Agresivní kmeny těchto druhů zvířat se v některých místech mozku od neagresivních kmenů odlišují (Koukolík, Drtilová, 2007)

Vágnerová (2004) pak dává dědičnost agrese do souvislosti s vrozenými dispozicemi, které jsou užitečné k zajištění a obraně vlastního teritoria, k vytvoření společenské hierarchie, eventuálně i k uchování její stability. Přičemž předpoklady k násilnému reagování nejsou u všech stejné. Liší v závislosti na historii a sociokulturní tradici společnosti, k níž patří.

Předpoklady ke vzniku agresivního chování můžeme na fyziologické úrovni hledat v určitých **změnách na struktuře či funkci mozku**. Ty mohou být podmíněny geneticky, ale zároveň mohou vzniknout v průběhu života například při poškození úrazem nebo onemocněním (Vágnerová, 2004). K některým takovým poškozením může dojít již v samotném perinatálním vývoji, např. vlivem alkoholu (Vevera et al., 2002).

Sklon k agresi není v mozku jednoznačně lokalizován. Jsou však lokalizovány dvě oblasti, které jsou s agresi spojovány. Jsou jimi limbický systém a mozková kůra. To potvrzují i některé nálezy různých abnormalit získané prostřednictvím zobrazovacích metod např. elektroencefalografických (EEG), magnetickou rezonancí (MRI) nebo pozitronovou emisní tomografií (PET). Právě studie provedené za použití poslední metody (PET), prokázaly snížený průtok krve mezi frontálními a temporálními laloky u násilně se chovajících psychiatrických pacientů (Vevera, 2002).

Limbický systém je jedním z nejsložitějších mozkových systémů tvořený řadou vzájemně propojených struktur. Z hlediska agrese je jeho částí důležitá především amygdala, hypotalamus, formace hippocampu a regio septalis (Vágnerová, 2004). Mezi nejdůležitější funkce limbického systému patří kontrola úzkosti, strachu, sociálního a emočního chování (http://www.wikiskripta.eu/index.php/Limbický_systém).

Funkce mozkové kůry je spojována zejména s kognitivními procesy, sociálním učením, anticipací důsledků a selekcí odpovědí (Čermák, 1998). Zároveň je úzce propojena s limbickým systémem.

V případě poškození těchto systémů, při poruchách aktivity nebo vzájemného propojení, může docházet k agresivním reakcím. Vágnerová (2004) uvádí jako příklad pacienty s poškozenou kůrou čelních laloků, kteří bývají útočnější a agresivnější. Což vysvětluje tím, že limbický systém, který je zdrojem agresivních impulzů, není v tomto případě nefrontální kůrou tlumen. Agresivitu podporující emoce nejsou v tomto případě potřebným způsobem kontrolovány a korigovány.

Jednou z velmi důležitých částí ovlivňování lidského chování na úrovni mozku jsou **neurotransmitery**. Ty mají značný podíl na kontrole agrese. Z obecného hlediska

můžeme mezi nejdůležitější neurotransmitery ovlivňující agresi člověka zařadit acetylcholin a katecholaminy - dopamin, noradrenalin a serotonin (Čermák, 1998).

Acetylcholin se nachází v mnoha oblastech mozku (i ve výše uvedeném limbickém systému). Řada studií prokázala jeho spojitost s růstem agrese - převážně se systémem spouštějícím agresi. U noradrenalinu nacházíme souvislost jak se spouštěním agrese, tak s jejím „vypínáním“. Některé studie tento vliv prokázaly, jiné ho dávají do souvislosti s agresí zejména jeho prekurzor dopamin (Čermák, 1998). Snížení hladiny dopaminu redukuje agresivní projevy (Vágnerová, 2004).

V neposlední řadě má na vznik agresivního chování vliv serotonin. Dysfunkce serotoninergního systému je považována za příčinu agresivity u hyperaktivních dětí (Vágnerová, 2004). Nedostatek serotoninu zvyšuje agresivní chování.

Některé studie se zabývaly vlivem **hormonů** na agresivní chování. Jedním z nejčastěji sledovaných hormonů, které jsou dávány do souvislosti s agresí, je mužský pohlavní hormon *testosteron*. Bylo zjištěno, že muži, kteří mají vysokou hladinu testosteronu, bývají konfliktní a reaguji agresivně, přičemž zvýšená hladina testosteronu souvisí také s určitými osobnostními rysy - vyšší tendence vyhledávat vzrušení, sklon k dominanci a asertivitě (Vágnerová, 2004).

b) duševní poruchy a poruchy osobnosti

Náklonnost k násilnému chování může souviset i s duševní poruchou či poruchou osobnosti.

Velmi často se objevuje sklon k agresivitě u *disociální poruchy osobnosti*. Např. dle Zvolského (2005) se osoby trpící disociální poruchou osobnosti nechovají dle všeobecně uznávaných norem. Jejich povahu charakterizuje absolutní nezájem o city druhých a neschopnost empatie. Mají velmi nízkou frustrační tolerance a nízký práh pro výbuchy agresivity a násilí. Dle Pavlovského (2009) pak zároveň neprožívají pocit viny a nejsou schopni se poučit, což odráží také jejich četná recidiva při páchání trestné činnosti. Z tohoto také vyplývá, že za své chování nepřebírají odpovědnost, své chování většinou svalují na své okolí, obviňují druhé a snaží se svoje konfliktní jednání omluvit, vysvětlit a racionalizovat. Zároveň se je do souvislosti s touto poruchou velmi často dává sklon k užívání psychoaktivních látek (alkoholu i nealkoholových drog), (Vágnerová, 2004).

Emočně nestabilní porucha osobnosti, a to zejména její impulzivní typ¹⁵, je typický neschopností ovládat emocionalitu, což velmi často vede vyvolávání konfliktů. Objevují se výbuchy násilí a jiného nebezpečného a ohrožujícího chování. Velmi často se tato porucha objevuje mezi pachateli násilné trestné činnosti (Pavlovský, 2009).

Schizoidní porucha osobnosti je charakterizována neschopností prožívat radost, vyjadřovat emoce, jak kladné tak záporné, emočním chladem. Mají omezené společenské kontakty a sníženou schopnost přijmout společenské konvence a zvyky (Mareček, in Zvolský et al., 2005). Pavlovský (2009) uvádí do souvislosti s agresí a násilným chování fakt, že citový chlad ve spojení s asociálními rysy může vést k chladnokrevnému vraždění.

Násilné chování se objevuje také u psychotiků. U nich může násilí vznikat v důsledku jejich chorobného přesvědčení, tj. bludů, případně halucinací. Nemocný poslechne hlasy, které mu přikazují někomu ublížit (Vágnerová, 2004).

c) vlivy prostředí

Kromě výše uvedených faktorů, mají svou nezanedbatelnou roli také vlivy prostředí. Zejména pak jejich sociální složka. Ta může posilovat sklon k agresivnímu reagování na základě specifické zkušenosti vlastní každému jedinci. Lidská agresivita může v závislosti na sociálním učení vzrůstat, což se děje prostřednictvím instrumentálního učení, nápodobou nebo identifikací s určitým člověkem (Vágnerová, 2004).

Vlivy prostředí a jeho sociální složky můžeme rozlišit na:

- vliv rodiny,
- vliv sociální skupiny,
- vliv společnosti.

Vzorce agresivního chování lze tedy získat vlivem různých sociálních faktorů prostřednictvím sociálního učení. Jedním z primárních sociálních faktorů je především **rodina**. Rodina napomáhá tvarovat a formovat chování, např. prostřednictvím pozitivního posilování agresivních projevů dítěte. To, jak rodiče hodnotí agresivní chování, je pro rozvoj takového chování podstatné. Rodiče (nebo jiné významné osoby) jsou také dítětem vnímány jako významné autority, které mu imponují, a to se s nimi ztotožňuje (učení tedy probíhá pozorováním a nápodobou). Jak se tedy rodiče chovají, jaký mají styl výchovy, ale také jaký mají celkový hodnotový systém rodiny, se později do agresivního chování dítěte může promítnout. (Vágnerová, 2004)

¹⁵ Rozeznáváme také typ hraniční osobnosti, který je typický nejasnými a nestálými představami o sobě samém, objevují se pocity prázdnoty a opuštěnosti a tendence k sebepoškození (Pavlovský, 2009). Agrese je v tom případě směřována vůči sobě samému.

Velmi podobně může dojít ke vzniku agrese prostřednictvím **vlivu sociální skupiny**. Potřeba člověka patřit do nějaké skupiny je zcela přirozená. Např. dle Maslowovy pyramidy lidských potřeb je jednou ze základních. Avšak každá skupina má své hodnoty a normy a u některých, např. extremistických skupin, vykazují velkou toleranci k agresivnímu chování. Jak uvádí Vágnerová (2004), jestliže se pravidla určité skupiny ve větší míře liší od norem majoritní společnosti, musí jedinec, který je jejím členem, své chování diferencovat podle toho, kde právě je. Jestliže je pro něj příslušnost k této skupině důležitá, resp. pokud mu její pravidla ve zvýšené míře vyhovují, mohou převládnout nad obecnými normami a hodnotami. Postava vůdce skupiny, který toto jednání schvaluje a podporuje, sklony k takovému chování posiluje. Vůdce nebo autorita se tedy objevuje jak u vlivů rodiny, tak sociální skupiny. Experimentální studie Bandury (1961), při které děti předškolního věku poté, co sledovaly agresivní dospělý vzor, měly větší sklon napadnout nafukovací panenku, než když sledovaly vzor neagresivní (Kassin, 2007).

Vliv společnosti a jejího celkového nastavení hraje také významnou roli. Postoj společnosti se v různých dobách může lišit. Zde je nutné také poznamenat vliv médií, který má na agresivní jednání nezanedbatelný vliv. Kassin (2007) uvádí, že řada korelačních studií odhalila spojitost mezi množstvím televizního násilí sledovaného malými chlapci a jejich pozdější mírou agrese. Zde se například ukázalo, že spíše než k odoreagování „přebytečné agrese“ dochází ke snížení prahu pro násilné a kriminální chování, že se jedná o subtilní učení, o racionalizaci takového chování a nápodobu (Poněšický, 2004).

Agresivita také může být **součástí určité sociální role**, která toto chování přímo vyžaduje a v závislosti na tom pravděpodobně i posiluje. Je tomu tak např. u policistů, vojáků apod. (Raboch, 1996, in Vágnerová, 2004)

d) aktuální situace

Určité prostředí může za určitých okolností také ovlivňovat vznik agresivního chování. Např. velký počet lidí, neorganizovanost, chybějící pravidla a řád. Dalším faktorem, který může iniciovat agresi, je např. odosobnění. Anonymita má obrovský vliv. Deindividuace vždy nevyvolá násilí, ale činí nás náchylnými nechat se strhnout proudem sociální situace (Postmes & Spears, 1998, in Kassin 2007).

A dále to jsou faktory na úrovni jedince. Tíže dané situace a míra frustrace a stresu, může také ovlivnit agresivní reakce. Mohou jimi však být i somatické faktory jako např. bolest, vyčerpání, ale také i horko, což potvrzují korelační analýzy celosvětových záznamů

o počasí a kriminálních statistik, které odhalily silnou vazbu mezi horkem a agresí. K více násilným činům dochází v létě než v zimě, v teplejších letech než v chladnějších letech a v teplejších městech než ve studenějších městech (Kassin, 2007).

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že i aktuální situace může do určité míry sehrávat svou roli a ovlivnit agresivní chování jedince.

Jako jedna z dalších možných příčin agresivity byl uveden vliv alkoholu, kterým se budeme zabývat v rámci samostatné kapitoly této práce.

2.2 Definice násilné kriminality

Ani pojem „násilná kriminalita“ není jednotně definován. Obecně spočívají rozdíly v tom, zda je předmětem násilné kriminality jen násilí směřované na osoby nebo i na věci, a zdali zahrnuje fyzické nebo i psychické násilí. (Novotný et al., 2004)

V širokém pojetí je tedy možné definovat násilnou kriminalitu ze strany způsobu provedení trestného činu a jsou do ní zahrnuty trestné činy, jejichž **významnou charakteristikou je poškození nebo destrukce cílového objektu jednání** (může zahrnovat trestné činy proti osobě, úmyslné i nedbalostní, ale také akty zaměřené vůči věcem i idejím), (Kuchta et al., 2005).

V užším pojetí je násilná kriminalita vymezena dle fyzického poškození osob, a to takto:

„Násilná trestná činnost je taková trestná činnost, jejíž významnou charakteristikou je fyzické poškození či usmrcení konkrétní osoby (osob), event. přítomnost záměru takový následek způsobit (pokus)“ (Kuchta et al., 2005, p. 380)

V tomto pojetí je však zcela opomíjen fakt tzv. psychického násilí, proto se jeví jako vhodné pro účely této práce použít definici, kterou uvádí Novotný et al. (2004), a definuje násilnou kriminalitu jako:

„Útok na fyzickou nebo psychickou integritu člověka ve smyslu úmyslného užití fyzického násilí, resp. pohrůžky násilím, vůči jiné osobě.“

2.3 Charakteristika násilné kriminality

Pojem násilná kriminalita je pojmem kriminologickým, nikoli právním, a je tedy součástí obecné kriminality. Již výše bylo uvedeno, že trestní zákoník nedefinuje pojem násilí (pouze způsob provedení takového činu), a stejně tak v něm není možné najít násilné trestné činy jako ucelenou skupinu. Jsou roztržštěné v některých jeho hlavách, například:

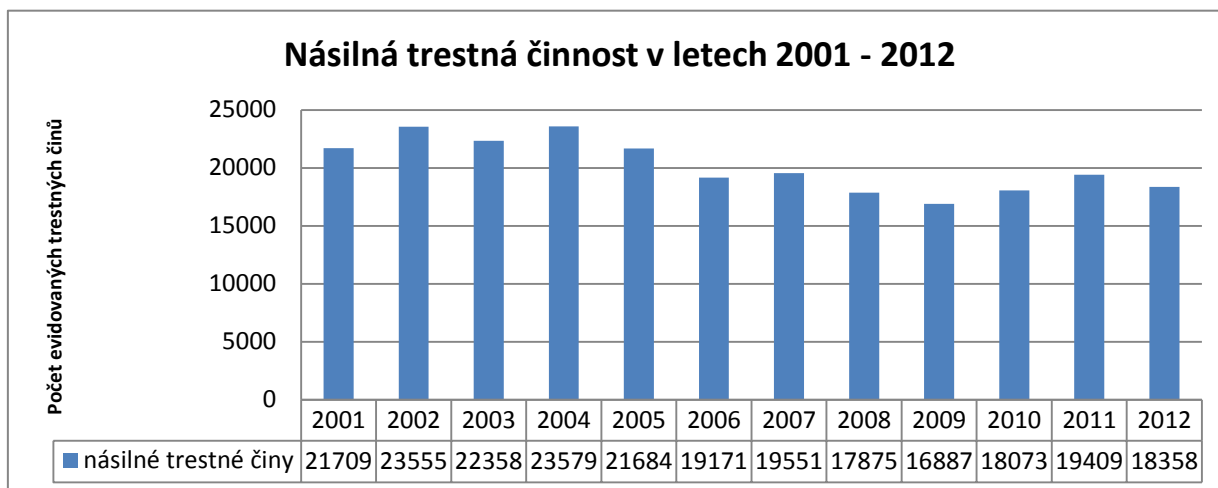
- TČ proti životu a zdraví (hlava I),
- TČ proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (hlava II),
- TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (hlava III),
- TČ obecně nebezpečných (hlava VII),
- TČ proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (hlava IX),
- TČ proti pořádku ve věcech veřejných (hlava X),
- a další. (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

U konkrétních trestných činů pak může být násilí alternativním znakem nebo znakem kvalifikované skutkové podstaty. Avšak u některých trestných činů, jež bývají často páčány násilným způsobem, není užití násilí nebo pohrůžka násilím znakem příslušné skutkové podstaty ani znakem alternativním (Novotný et al., 2004). Jako příklad lze uvést trestný čin vzpoury vězňů dle § 344 TZ, ve znění: „(1) *Kdo se zúčastní vzepření nebo odporu skupiny vězňů nebo chovanců řádu nebo řádu výkonu zabezpečovací detence, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let...*“ Ani z ostatních odstavců tohoto trestného činu není patrné, že by násilí bylo součástí skutkové podstaty nebo alternativním znakem. Avšak ve výše uvedeném znění je uvedeno „vzepření“, které je v souvislosti s trestním zákonem chápáno jako aktivní násilné jednání (Vantuch, 2011).

Aktuální dělení násilné kriminality vychází nejčastěji z policejních statistik MV ČR. Jsou do ní řazeny trestné činy - vraždy (§ 140), zabití (§ 141), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142), úmyslné těžké ublížení na zdraví (§ 145), úmyslné ublížení na zdraví (§ 146), loupež (§ 173), vydírání (§ 175), porušování domovní svobody (§ 178), násilí proti úřední osobě (§ 325), vyhrožování s cílem působit na úřední osobu (§ 326), nebezpečné vyhrožování (§ 363).

2.4 Statistické údaje o násilné kriminalitě

Již výše bylo uvedeno, že násilná kriminalita obsahuje širokou škálu trestných činů. Z celkového počtu zjištěných trestných činů, tvoří za období let 2001 – 2012 přibližně 3,5 % (spácháno 242 209 násilných trestných činů). Podíl násilné kriminality se tedy jeví jako nepřilíš vysoký. Je však třeba vzít v potaz skutečnost, že občané pociťují obavy z viktimizace především kvůli násilným trestným činům. Číselně nepostížitelná je v dnešní době rovněž rostoucí brutalita, surovost a bezohlednost násilné kriminality, zejména jejich těžších forem (Novotný et al., 2004).

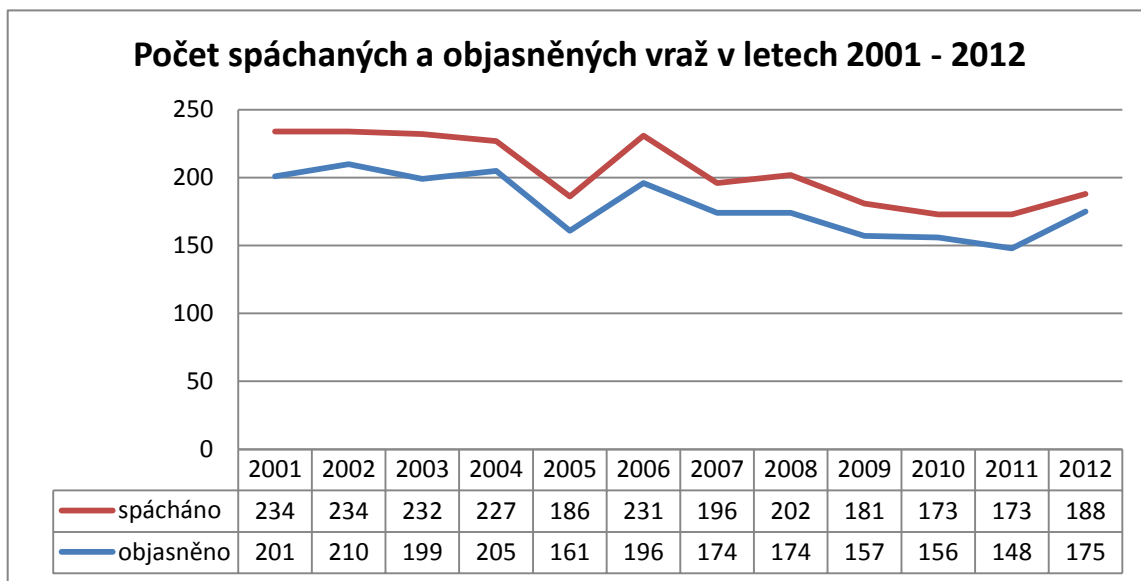

Obrázek 2 Násilná trestná činnost v letech 2011 - 2012

Nejčastěji páchaným trestným činem je úmyslné ublížení na zdraví – celkem 72 241, tj. přibližně 30 % všech násilných trestných činů. Na druhém místě nacházíme trestný čin loupeže (55 726, tj. cca 23 %). Dále pak trestné činy porušování domovní svobody (cca 12 %), nebezpečného vyhrožování (cca 11 %) a vydírání (necelých 8 %).

Jedním z velmi sledovaných trestných činů, hrubě narušující lidskou integritu, je trestný čin vraždy. Po roce 1989 počet vražd výrazně narostl. Ve sledovaném období bylo na území České republiky spácháno 2 457 vražd. Od roku 2001 vykazuje počet vražd stabilní charakter. K mírnému poklesu došlo v letech 2005, 2010 a 2011. V roce 2012 je pak patrné opětovné mírné navýšení.

Vzhledem k násilné povaze těchto trestných činů a zároveň velkých obav, které právě násilí vzbuzuje u veřejnosti, je povzbudivé, že míra objasněnosti násilné kriminality policií je obecně vysoká. Jako příklad lze uvést právě objasněnost trestného činu vraždy, která se dlouhodobě pohybuje kolem 87 %.

Obrázek 3 Počet spáchaných a objasněných vražd v letech 2001 - 2012

3. Alkohol jako kriminogenní faktor

Jaký je vlastně vztah mezi užíváním alkoholu a násilnou kriminalitou? A jakých trestných činů se lze v souvislosti s alkoholem dopustit? Obecné dělení nám nabízí rozdělení na primární a sekundární alkoholovou kriminalitu. Z bližšího pohledu pak rozeznáváme tři kategorie trestné činnosti související s alkoholem, a to:

- a) trestné činy, u nichž je konzumace nebo opatřování alkoholu za okolností zákonem uvedených znakové skutkové podstaty,
- b) trestné činy jinak související s nadměrnou konzumací alkoholických nápojů,
- c) trestné činy spáchané v opilosti, kde alkohol má iniciální charakter a působí na odstranění sociálních a morálních zábran. (Kuchta et al., 2005)

Vzhledem k povaze tématu této práce je zřejmé, že nejpodstatnější částí bude právě poslední zmíněný bod. Avšak pro přehlednost a ucelenost této práce, se budu alespoň okrajově věnovat i ostatním dvěma kategoriím.

a) TČ u nichž je konzumace nebo opatřování alkoholu za okolností zákonem uvedených znakové skutkové podstaty

V první řadě jsou to tedy trestné činy, kde lze najít zákonnou oporu ve formě samotné skutkové podstaty. Paří sem zejména trestné činy dle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“):

- § 274 ohrožení pod vlivem návykové látky,
- § 204 podání alkoholu dítěti,
- § 360 opilství.

TČ Ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274 zákona č. 40/2009 Sb., TZ)

Konkrétně pak odst. 1 výše uvedeného právního předpisu, ve znění:

„Kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku.“

V tomto kontextu se jedná především o trestné činy v dopravě, a tedy řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu. Přičemž je ve vztahu k tomu trestnému činu vždy nutné individuální posouzení míry ovlivnění alkoholem. Bezpečně řídit motorové vozidlo není řidič schopen, pokud hladina alkoholu v jeho krvi dosáhne nejméně 1,00 g/kg (1 promile). V případě nižšího množství, je prokazováno, že schopnost řídit

motorové vozidlo, byla skutečně snížena. Kromě řízení motorového vozidla se toto ustanovení vztahuje i k jiným činnostem, které vyžadují pozornost, pohotovost, maximální soustředěnost, rychlé reakce a nedošlo při vykonávání činnosti k ohrožení lidí, nebo majetku (Vantuch, 2011). Druhý odstavec stejného právního předpisu pak uvádí jednotlivé specifické skutkové podstaty, které zvyšují nebezpečnost tohoto trestného činu (např. způsobí-li havárii, nebo řídí-li hromadný dopravní prostředek), s čímž souvisí i vyšší trestní sazby.

TČ Podání alkoholu dítěti (§204, zákona č. 40/2009 Sb., TZ)¹⁶

Tento trestný čin vykazuje velmi vysokou latenci, a to i vzhledem k obtížím při jeho dokazování. Řada studií však potvrzuje nárůst konzumace alkoholu mezi mladistvými (Kuchta et al., 2005). Tento předpis slouží zejména k ochraně zdravého tělesného a duševního rozvoje mládeže, neboť jak již bylo výše popsáno, u mladistvých a dětí je mnohem vyšší riziko vzniku závislosti na alkoholu. (Šámal, Půry a Rizman, 2004)

TČ Opilství (§ 360, zákona č. 40/2009 Sb., TZ).

Tento trestný čin spadá do koncepce tzv. rauschdeliktu. Trestného činu se v tomto případě dopustí ten, kdo se byť z nedbalosti přivede požitím nebo aplikací návykové látky do stavu nepřičetnosti. Jedná se o tzv. kvazidelikt, kdy pouhé uvedení se do stavu nepřičetnosti ke vzniku trestní odpovědnosti pachatele není postačující. Podmínkou trestnosti je spáchání trestného činu jinak trestného v tomto stavu. Z uvedeného tedy vyplývá, že není trestným činem být pod vlivem alkoholu, pokud není v tomto stavu spáchán jiný čin, který by byl jinak trestný. Přičemž toto ustanovení není možné použít ve dvou případech:

(1) pokud se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl v úmyslu spáchat trestný čin, tzv. napítí se na kuráž (*actio libera in causa dolosa*),

(2) pachatel spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti, tzv. nedbalostní napítí na kuráž (*actio libera in causa culposa*). Ty pak budou posuzovány dle skutkových podstat, jejichž znaky byly naplněny (Vantuch, 2011).

b) TČ jinak související s nadměrnou konzumací alkoholických nápojů

Další kategorií trestných činů souvisejících s alkoholem, jsou **trestné činy jinak související s nadměrnou konzumací alkoholických nápojů**. Obecně jsou to trestné

¹⁶ Samotná skutková podstata toho trestného činu užití alkoholu nezahrnuje, ale je zde chápána jako druhotný jev.

činy, kterých se velmi často dopouštějí osoby nadměrně užívající alkohol, neboť jeho nadměrné užívání vede k protispolečenskému zaměření osobnosti, ke ztrátě odpovědnosti a k celkové sociální a kulturní degradaci (Kuchta et al., 2005). V tomto případě se jedná např. o trestné činy dle zákona č. 40/2009 Sb., TZ:

- §196 zanedbávání povinné výživy,
- §201 ohrožování výchovy dítěte,
- drobnou majetkovou trestnou činnost - např. §205 krádež.

c) TČ spáchané v opilosti

Třetí kategorii tvoří trestné činy spáchané v opilosti, v nichž mívá alkohol iniciační charakter a působí na odstranění sociálních a morálních zábran.

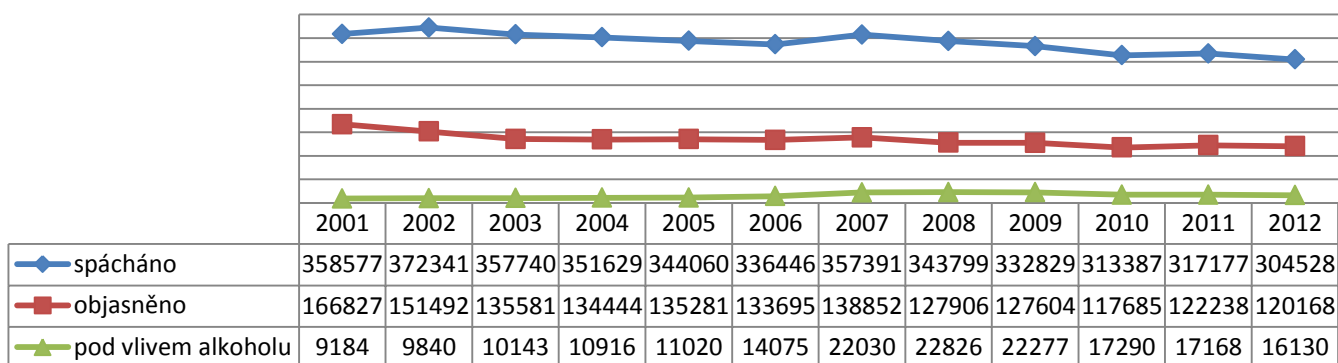
TČ konzumace nebo opatřování alkoholu za okolností zákonem uvedených znakem skutkové podstaty	<ul style="list-style-type: none"> • ohrožení pod vlivem návykové látky • podání alkoholu dítěti • opilství
TČ související s nadměrnou konzumací alkoholických nápojů	<ul style="list-style-type: none"> • drobná majetková trestná činnost • ohrožování výchovy dítěte • zanedbávání povinné výživy
TČ spáchané v opilosti	

Tabulka 2 Kategorie trestná činnosti související s alkoholem

V rámci posouzení souvislosti alkoholu s páčáním trestné činnosti lze jako jeden z faktických zdrojů použít statistiky Policie České republiky. Pro účely této práce byla tedy zpracována data související s trestnými činy páchanými pod vlivem alkoholu v rozmezí let 2001 až 2012. Je zde však nutné poznamenat, že z těchto statistických údajů nelze jednoznačně vyčíst, jaká byla role alkoholu při páčání konkrétního trestného činu. Samotná konzumace alkoholu tedy nemusela mít v jednotlivých případech žádnou příčinnou souvislost. Obdobně pak uvádí Pernanen (1991, in Štefunková, 2012): „*intoxikace alkoholem v době spáčání trestného činu vypovídá pouze o tom, že pachatele či oběti konzumovali alkohol, ne že jeho konzumace automaticky vedla pachatele ke spáčání tohoto činu*“.

V daném období 2001 - 2012 bylo na území České republiky spácháno 4 089 904 trestných činů, 1 611 773 jich bylo objasněno, 182 899 z nich bylo spácháno pod vlivem alkoholu (průměrově podíl 11,3 % z celkového počtu). Při bližším zkoumání výsledků jednotlivých roků je vidět rostoucí křivka podílu alkoholu na trestné činnosti do roku 2009 – v roce 2001 byl jeho podíl na celkové trestné činnosti 5,5 %, v následujících letech 6,5 %, 7,5 %, v letech 2004 a 2005 shodně po 8,1 %, roku 2006 10,5 %. Ve 2007 šel podíl výrazně nahoru, když dosáhl 15,9 %, aby v následujícím roce dosáhl svého maxima 17,8 %. Od roku 2009 podíl klesá od 17,5 % přes 14,7 % po rovných 14 % v roce 2011. I v roce 2012 má stále klesající charakter a to na 13,4 %.

Celková kriminalita v letech 2001 - 2012

Obrázek 4 Celková kriminalita v letech 2001 - 2012

V užší kategorii **násilných trestných činů**, kterých bylo dle zprávy mezi lety 2001-2012 spácháno 242 209, objasněno bylo 172 240, počet činů spáchaných pod vlivem alkoholu dosáhl 33 510 (průměrově podíl 19,5 % z celkového počtu). Křivka podílu sice nemá takové výkyvy jako v předchozím případě (nejnižší procentuální podíl – rok 2012 a 17,4 %; nejvyšší pak byl v roce 2007 s 21,5 % podílu), z obou výsledků lze ovšem pozorovat shodná problémová období, kdy podíly dosahovaly výrazně vyšších čísel než u zbytku zkoumaného období – v prvním případě se jedná o roky 2007-2009, ve druhém 2006-2008.

Specifickou kategorií, ve které alkohol procentuálně hraje význačnou roli, jsou vraždy. Ve zkoumaných letech bylo v ČR spácháno celkem 2269 vražd, objasněných jich bylo 2156 (řadí se sem vraždy loupežné, vraždy motivované osobním vztahy, na objednávku, novorozence matkou, vraždy ostatní a sexuální), z toho pod vlivem alkoholu 598 (průměrný podíl 27,7 %). Alkohol hrál nejvýznačnější roli ve vraždách sexuálních a

motivovaných osobními vztahy, kdy v prvním případě pachatelé pod jeho vlivem spáchali 30 % vražd (9 z 30 objasněných vražd), ve druhém pak 33,2 % (405 z 1220 objasněných vražd). Nejtragičtější rok z pohledu vražd pod vlivem alkoholu byl rok 2008, kdy bylo objasněno celkově 174 vražd (spácháno bylo 202), z čehož bylo 65 (37,4 %) spácháno v dané kategorii. Ve sledovaném období bylo objasněno 8 případů vražd novorozence matkou, ani v jednom z případů nebyl spáchán pod vlivem alkoholu.

Z výše uvedených statistik vyplývá výrazný podíl vlivu alkoholu na páčání trestné, resp. násilné trestné činnosti. Pokud průměrové číslo 11,3 % může řadit alkohol mezi faktory s menším dopadem na vliv trestné činnosti (např. pod majetkové spory), u násilné trestné činnosti je průměr 19,5 % jedním z dominantních. Výrazně vysoký podíl alkoholu u specifických kategorií vražd sexuálních a motivovaných osobními vztahy je pak logický zejména z důvodu zesílení motivů a úmyslů jedince v dané chvíli, kdy je snazší pod vlivem alkoholu v případě silnější osoby někoho sexuálně zneužít či zabít doma v soukromí než např. vykrást banku či zabít někoho na objednávku.

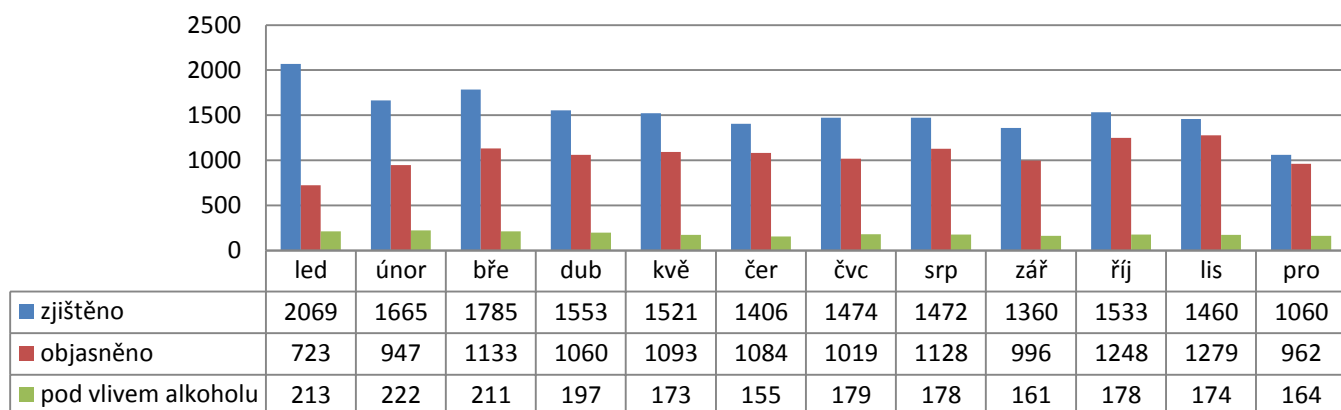
Zatímco páčání kriminální činnosti alkohol podporuje až v konečném důsledku, jednání pod vlivem návykových látek má poněkud odlišné příčiny. Daleko výrazněji než u alkoholu je s ilegálními drogami spjatá tzv. kriminalita opatrovací (<http://drogy1.webnode.cz/kriminalita-s-drogami-spojena>), kdy jedinec páchá trestnou činnost za účelem získání finančních prostředků k obstarání návykových látek. To je zásadní rozdíl mezi trestnou činností způsobenou alkoholem a jinými návykovými látkami. U druhých jmenovaných lze vyzorovat také slabší odhad ve zkoumání chování pachatele, kdy na dotyčného návykové látky působí mnohem různoroději než alkohol, mezi jehož hlavní účinky patří posílení sebevědomí či agrese.

Ve srovnání bezpečnosti dle indexu Global Peace Index, (Institute for Economics & Peace, 2011), si Česká republika se v roce 2011 v porovnání s jinými státy světa umístila na 5. místě po Islandu, Novém Zélandu, Japonsku a Dánsku. V roce 2012 se Česká republika posunula na 13. místo. Indexu Global Peace Index mj. zkoumá ukazatele počtu vražd na 100 tisíc obyvatel či úroveň násilných trestných činů.

Rok 2012 je zajímavý zejména celoplošným zákazem prodeje lihovin o obsahu ethanolu od 20 % objemových jednotek v období od 15. - 27. 9. 2012 (mimořádné opatření MZDR 32317/2012¹⁷ v souvislosti s výskytem otrav způsobených metylalkoholem). V tomto roce bylo zjištěno 18 358 násilných trestných činů, 12 672 objasněno a 2 205 z nich spácháno pod vlivem alkoholu.

¹⁷ Viz Mimořádné opatření MZDR ze dne 15. 9. 2012 http://www.mzcr.cz/dokumenty/informace-k-obsahu-mimoradneho-opatreni-ministerstva-zdravotnictvi-cjmzdr-3231_6770_2501_1.html

Násilná kriminalita v roce 2012

Obrázek 5 Násilná kriminalita v roce 2012

Z výše uvedeného grafu je patrné, že v září roku 2012 došlo k mírnému poklesu násilných trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. Avšak k ještě většímu poklesu došlo např. v květnu stejného roku. Zajímavé je, v měsíci září nedošlo k žádné vraždě, která by byla spáchána pod vlivem alkoholu. V této souvislosti však není jednoduché, zda tento pokles souvisel s výše uvedenou, třináct dní platící vyhláškou MZ, nebo zda byl ovlivněn jinými faktory.

Vliv omamných látek na páchaní násilné a trestné násilné činnosti dle výše uvedených dat není na srovnatelné úrovni s alkoholem.

Vztahem mezi alkoholem a kriminalitou se již dlouhou dobu zabývá celá řada studií. Většina z nich potvrzuje jejich vzájemný vztah a dále hledá přímé i nepřímé souvislosti. Např. z dnes již historického výzkumu ve věznicích z let 1968 a 1983 vyplynulo, že velmi vysoké procentu vězňů spáchalo trestný čin v opilosti. Konkrétně pak v r. 1968 – 59 % vězňů a v roce 1983 – 81 % vězňů (Bartholomew, 1985, in Mason, Wilson, 1989). I z výše uvedeného přehledu o podílu alkoholu na páchaní trestné činnosti v České republice, lze tento patrný vliv vypočítat.

Zároveň je však nutné poznamenat, že ne každý, kdo konzumuje alkohol, pod jeho vlivem páchá trestnou činnost. Manson a Wilson (1989) uvádějí, že je nutné vliv alkoholu na páchaní trestné činnosti vidět v širších souvislostech a v kontextu ostatních příčinných faktorů. Těmito a dalšími faktory se budeme zabývat v další části této práce, avšak v zúženém vztahu k násilí a násilné kriminalitě.

4. Teoretické modely vztahu konzumace alkoholu a násilné kriminality

Obecné teoretické modely, které se zabývají příčinami vzniku násilné kriminality, potažmo agresivního chování, vycházejí z celé řady jiných teorií a je možné rozdělit do dvou skupin:

1. **instinktivistické** - formulující jako příčiny agrese zejména vrozené či vnitřní činitele nebo mechanismy - etologické, psychoanalytické teorie a teorie chromozomálních aberací,
2. **environmentalistické** - považující za hlavní příčiny násilí vlivy prostředí, tedy vnější činitele - přístupy vycházející z teorie učení, např. Sutherlandova teorie diferenciálního sdružování, Wolfgangova a Ferracutiho teorie subkultury násilí. (Kuchta et al., 2005)

V souvislosti s tím však Kuchta (2005) také dodává, že je třeba vždy přihlídnout k tomu, že lidský jedinec se vyvíjí na základě souhry a vzájemného působení obou uvedených determinant.

Obecné příčiny vzniku agrese v souvislosti s jednotlivými teoretickými modely byly popsány v jedné z předchozích částí této práce. Jednalo se zejména o vliv biologických předpokladů, vliv prostředí i vliv aktuální situace.

V následující části této práce se pokusím zmapovat možný vliv alkoholu, který může podmiňovat vznik agrese, a s ní související násilnou trestnou činností.

Vlivem alkoholu na vznik agresivního chování, se zabývala celá řada rozličných studií. Ty většinou potvrzují úzký vztah mezi vlivem alkoholu a nárůstem agrese. Mechanismus účinku alkoholu na agresivní chování však stále není jednoznačně prozkoumán.

4.1 Modely přímé příčiny

4.1.1 Psychofarmakologický účinek alkoholu

Nejčastěji uváděnou obecnou souvislostí mezi účinky alkoholu a agresí je **vliv alkoholu na odbourávání zábran a snížení sebekontroly, tzv. disinhibivní účinek alkoholu**: *“kdy chování, jež je normálně utlumeno osobními a společenskými brzdícími mechanismy, fungujícími za střízlivého stavu, se „odbrzdí“, když se tyto mechanismy jaksí „rozpusť“ v alkoholu. Tato teorie však nevysvětluje specifické účinky alkoholu, vedoucí k agresivnímu*

chování.“ (Höschl et al., 2002). Některé výzkumy se však zaměřily konkrétněji, a to na vyšetřování kognitivních funkcí. Bylo zjištěno, že alkohol zhoršuje výkon při testech frontálních funkcí¹⁸. Intoxikace alkoholem tedy může díky zhoršení funkcí frontálního laloku zvýšit náchylnost k impulzivnímu násilnému chování. Stejně tak může ovlivňovat kvalitu úsudku, kdy zhoršení kognitivních funkcí může vést ke zkreslení interpretaci, kdy například nevinné poznámky, jež se opilce ani netýkají, jsou jím zkresleně interpretovány jako osobní urážky. (Höschl et al., 2002)

Některé studie, které byly zaměřeny na lidskou agresi, potvrzují, že jedinci, kteří konzumují alkohol, reagují na provokace agresivněji než jedinci, kteří alkohol nekonzumují (Barnwell et al., 2006 in Štefunková, 2012).

Čermák (1998) vysvětluje tuto souvislost tak, že agresivní podněty jsou pro intoxikovaného alkoholem nápadnější, proto reaguje zpravidla agresí, ačkoli se mohou v rámci dané situace objevovat i podněty, které by mohly agresi naopak tlumit. Jedná se o přehnanou reakci na pocívanou hrozbu.

Psychofarmakologický model poukazuje na efekt alkoholu, na kterém se však podílí, či může podílet i další řada vlivů. Jak uvádí Popov (in Kalina et al., 2003) „*psychofarmakologický model nefunguje univerzálně per se*“. Na projevy chování po požití alkoholu se kromě výše zmíněných biologických vlivů podílejí i vlivy psychologické a sociální (Popov, 2003, in Štefunková, 2012).

4.1.2 Množství vypitého alkoholu

Dalším, velmi často výzkumy sledovaným faktorem vlivu alkoholu na agresi, je ***množství vypitého alkoholu*** (velikost dávky).

Vyplývá, že nízká dávka útok podporuje, zatímco dávka vysoká jej potlačuje (Čermák, 1998). Podíváme-li se i na výše popsané účinky alkoholu (viz kapitola 1.2), nízké dávky alkoholu mají excitační účinky, zatímco vysoké dávky mají charakter spíše sedativní. Z toho lze vyvozovat, že nízké dávky budou útok podporovat (např. v souvislosti se zvýšením sebevědomí, ztráty sebekontroly, snížení sebekritičnosti apod.), kdežto vysoké dávky alkoholu budou agresivitu potlačovat (např. v souvislosti se samotnými výraznými známkami opilosti (Čermák, 1998).

Höschl et al. (2002) pak blíže popisuje, že vztah mezi hladinou alkoholu a agresivním chováním, je nelineární. Velmi nízké hladiny alkoholu zpravidla agresi nevyvolávají, kdežto

¹⁸ U poruchy frontálních funkcí se objevují - poruchy afektivity, ztráta zábran a sociálního cítění, agresivita, apatie, abulie (http://www.wikiskripta.eu/index.php/Syndrom_front%C3%A1ln%C3%ADho_laloku)

vysoké hladiny ji spíše potlačí. V této souvislosti je třeba poukázat zejména na roli individuality při působení alkoholu na jedince (což znamená, že je těžké pevně stanovit „nízkou“ a „vysokou“ dávku alkoholu). Přičemž dále uvádí, že účinky akutního požití alkoholu na agresivní chování jsou částečně závislé na osobnosti, očekávaných efektech a prostředí, včetně neuropsychologického stavu. Obdobně pak poznamenává Čermák (1998) že je zřejmé, že vliv alkoholu na agresivní chování jedince není izolován od jeho očekávání, osobnostních faktorů a vnímání vlastní odpovědnosti v dané situaci.

4.1.3 Osobnostní charakteristiky uživatele

Mezi další rizikové faktory související s osobnostními charakteristikami lze zařadit např. genetické predispozice, temperament a bylo prokázáno zvýšené riziko násilného chování u jedinců s poruchou osobnosti (Haggard-Gran et al., 2006 in Štefunková, 2012).

Genetické predispozice

V souvislosti s genetickými dispozicemi se lze zabývat zejména v případě takzvaného II. typu alkoholismu, kdy je vysoké procento dědičnosti z otce na syna, vyznačuje se taktéž brzkým začátkem alkoholické závislosti a rysy antisociální poruchy osobnosti se zvýšenou agresivitou (Höschl et al., 2002).

Užívání alkoholu v těhotenství může vést ke vzniku agresivního chování v budoucnosti jedince. Dospělí myši samci, kteří byli prenatalně vystaveni účinkům alkoholu, jevíli zvýšenou agresivitu, přičemž podobný efekt byl pozorován i u člověka.

Poruchy osobnosti

Velmi často je do souvislosti s násilím a alkoholem dávána zejména *disociální porucha osobnosti*. Jak bylo popsáno výše, lze u lidí trpících touto poruchou nalézt vyšší sklon k agresivitě a zároveň větší sklon k užívání psychoaktivních látek. Výsledky výzkumu Moellera a Doughertyho (2001) poukazují na to, že lidé kteří mají disociální poruchu osobnosti, jsou pod vlivem alkoholu náchylnější k agresivnímu chování.

4.1.4 Prostředí a sociální kontext

Pro agresi spojenou s užíváním alkoholu je významný i společenský kontext pití. Zejména u mladých lidí, jejichž chování v pití alkoholu je silně ovlivněno jejich vrstevníky (Hansen, 1997, in Anderson, et al., 2005).

Prostředí, ve kterém je alkohol konzumován, má nezanedbatelnou roli v příčinách vzniku agrese. Obecně lze říci, že již samotné kluby, bary a hospody mohou některými svými znaky potencovat vznik agresivního chování. Z teoretických modelů příčin vzniku agresivního chování, lze v některých případech poukázat zejména na faktory jako je hluk, velký počet lidí, horko, přeplněnost, neorganizovanost apod. Tato tvrzení lze podložit výsledky kanadských výzkumníků, kteří uvedli, že případy násilí v barech a nočních podnicích do značné míry souvisely s několika faktory jako je podíl opilých zákazníků, kvalita ventilace a míra čistoty (Graham a kol., 1980 in ICAP, 2002). Stejně tak malé prostory s uzavřeným uspořádáním, mohou vyvolat problémy jako je přeplněnost a neefektivní obsluha. Přičemž výsledná netrpělivost může v kombinaci se zvýšeným fyzickým kontaktem mezi návštěvníky vyvolat atmosféru vedoucí k agresivnímu chování (Macintyre a Homel, 1997 in ICAP, 2002). Tato místa lze označit za rizikovější vzhledem k výskytu násilí spojeného s užíváním alkoholu. (Štefunková, 2012).

Dle zprávy, která byla zpracována organizací ICAP¹⁹ (2002), bylo identifikováno pět možných vysvětlení v souvislosti s konzumací alkoholu a násilného chování v nočních klubech a barech. Patří mezi ně: účinky alkoholu podněcující riskantní chování, zhoršení kognitivních schopností pod vlivem alkoholu, hyper-emotivní účinky alkoholu, subkultura „mužnosti“, která je spojována s alkoholem a tolerantní prostředí, jež nabízí některá zařízení prodávající alkohol.

Dalším místem, které je rizikovým vzhledem k výskytu násilí spojeného s užíváním alkoholu, jsou sportovní utkání. Zde je divácká agrese ovlivňována situačními podněty vznikajícími v hledišti a na hřišti. Zároveň ji ovlivňuje pocit anonymity snižující pocit odpovědnosti za vlastní chování, emocionalita sportovního publika, podporována zejména u fotbalových diváků alkoholem. V případě nepříznivého průběžného výsledku, vzniká u diváků pocit frustrace a tenze s možným vyústěním do agrese ať fyzické či verbální (Slepíčka et al., 2006).

4.1.5 Vzorce užívání alkoholu

Štefunková (2012) dává do souvislosti vliv vzorců užívání alkoholu na násilné chování. V této souvislosti je zmiňováno zejména tzv. „binge drinking“, které je změnou v dosavadních vzorcích užívání alkoholu, při kterém dochází k nadměrnému pití v rámci jedné epizody (užití 5 a více alkoholických nápojů v průběhu přibližně dvou hodin).

¹⁹ ICAP - International Centre for Alcohol Policies - Mezinárodní centrum pro politiky v oblasti alkoholu

Vzorci užívání alkoholu mohou také souviset s cenou alkoholu kdy nižší ceny a vyšší dostupnost jsou v pozitivní korelaci s „binge drinking“ a trestnou činností mezi vysokoškolskými studenty v USA (Chaloupka a Weschler, 1996 in Štefunková, 2002).

Rozdíly ve vzorcích a postojích kužívání alkoholu můžeme zpozorovat mezi jednotlivými státy i mezi jednotlivými skupinami. Rozdíly jsou dány jednak typem konzumovaných nápojů, kontextem konzumace a množstvím alkoholu, které je považováno za přijatelné (Collins et McNair, 2002 in Holcnerová, n. d.). Ve vztahu k užívání alkoholu a postojům k němu jsou rozlišovány 4 základní typy kultur:

- 1) abstinující kultury - užívání alkoholu je zakázáno legálně nebo náboženstvím (např. islámská společenství),
- 2) kultury s ritualizovaným užíváním alkoholu - společnosti s ritualizovaným užíváním alkoholu v malých dávkách (př. ortodoxní židé),
- 3) kultury s všedním užíváním alkoholu - alkohol je součástí každodenního života, je užíván jako potravina nebo prostředek k uhašení žízně (př. typické pro země z oblasti středozemního moře),
- 4) kultury užívající nadměrné dávky alkoholu o svátcích a slavnostech (př. Latinsko-americké kultury). (Room & Mäkelä, 2000 in Holcnerová, n. d.)

Štefunková (2012) v této souvislosti uvádí, že kromě jednotlivých kulturních rozdílů ve vzorcích užívání alkoholu se liší i míra násilí souvisejícího s alkoholem. Přičemž uvádí, že riziko výskytu násilí je vyšší v kulturách, kde se pití objevuje spíše epizodicky, než v kulturách, kde se pije často. Při epizodickém užívání alkoholu dochází v této souvislosti k užití vyšších dávek, které se pak může pojít s vyšší mírou agresivního chování.

4.2 Modely nepřímé příčiny

4.2.1 Očekávání konzumenta

Zvýšená agresivita může také vycházet z obyčejných představ o účincích alkoholu na myšlení a chování - konzument již předem očekává působení alkoholu na agresi. To potvrzuje i Barnwell et al. (2006, in Štefunková, 2012) který uvádí, že **očekávání konzumenta** ve vztahu k agresi je považováno za významný prvek modifikující jak vzorce užívání, tak výsledné konání. Přičemž očekávání vychází z naučených představ konzumenta o účincích alkoholu.

Tyto teorie vycházejí z naučené představy o vlivu alkoholu. Pokud bude jedinec očekávat, že se po užití alkoholu bude chovat agresivně, přizpůsobuje dávky konzumovaného alkoholu situaci, v níž pije. Naučené představy mohou být získány sociálně nebo vlastní zkušeností (Štefunková 2012).

Z výzkumné studie, která proběhla mezi českými dospívajícími, bylo zjištěno, že ve vztahu k alkoholu převažují pozitivní vzorce očekávání ve vztahu k alkoholu. Alkohol byl účastníky vnímán jako prostředek zlepšující zábavu a usnadňující meziosobní kontakty. Z negativních účinků alkoholu byla velmi málo uváděna ztráta kontroly nad pitím. Ačkoli jsou očekávány především pozitivní účinky alkoholu, mají mladiství řadu problémů s alkoholem, především v oblasti vztahové, sexuálního chování, školní výkonnosti a agresivního chování (Csémyho et Hamanové, 2009).

4.2.2 Popírání deviace

Pachatelé trestných činů velmi často svalují vinu na alkohol. Tvrdí, že by k trestnému činu nedošlo, kdyby nepožili alkohol. Alkohol však může být využíván jen jako prostředek pro zbavení se odpovědnosti a viny za deviantní konání (Štefunková, 2012).

V návaznosti na „teorii“ očekávání, která uvádí, že je-li všeobecně přijat názor, že alkohol neodvratně vyvolá agresi, pak lze vyvozovat, že vinu za násilné chování může piják přenést na alkohol. Taková manipulace viny ovšem zanedbává zodpovědnost za rozhodnutí začít pít (Höschl et al., 2002).

4.2.3 Racionální využití alkoholu

V některých případech se můžeme setkat s cíleným užitím alkoholu před spácháním trestného činu. Pití je v tomto kontextu spojeno se zvýšením/dodáním si odvahy, tzv. „napítí se na kuráž“, nebo v kontextu napítí se „na zklidnění nervů“. V těchto případech je také nutné vzít v úvahu, že společnost má tendence chápat intoxikaci jako polehčující okolnost. Vysvětlení těchto okolností, bylo blíže uvedeno trestného činu opilství, v jedné z předchozích částí.

Velmi podrobně se těmito modely zabývala Štefunková (2012) ve svém článku/práci Alkohol, násilí a kriminalita. Ta se ve svých závěrech shoduje obdobně jako jiné studie, že vztah mezi užíváním alkoholu, násilím a násilnou trestnou činností je komplikovaný a na konkrétní případ lze použít více přístupů, které se vzájemně prolínají a doplňují.

V návaznosti na svá zjištění, zvažuje 4 možnosti spojitosti mezi užíváním alkoholu a násilím, s následujícími možnými vztahy:

- 1) Je kauzální – samotné pití alkoholu přímo vede k násilnému konání
- 2) Není kauzální – roli hrají jiné faktory než užití alkoholu a spojení alkohol – násilí je jen náhodné
- 3) Je podmíněný – alkohol v kombinaci s jinými faktory zvyšuje pravděpodobnost neadekvátní reakce, což může vyústit v násilný projev
- 4) Je interaktivní – rizikové faktory pro užívání alkoholu a rizikové faktory ve vztahu k násilí působí na sebe vzájemně (Štefunková, 2012)

II. Praktická část

Cíl výzkumu

Obecným cílem praktické části diplomové práce je deskripce a analýza případů násilných trestných činů, spadajících svou povahou do násilné kriminality, které byly spáchány pod vlivem alkoholu.

Dílčí cíle této práce jsou:

- deskripce kriminální kariéry pachatele,
- deskripce a analýza znaleckých posudků ve vztahu ke spáchanému trestnému činu a jeho okolnostem,
- popsat jaká je souvislost mezi užitím alkoholu a spácháním násilného trestného činu.

Výzkumné otázky

Ve vztahu ke stanoveným cílům práce a volbě kvalitativního výzkumného designu, byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Má užívání alkoholu nějakou roli v kriminální kariéře pachatele?
2. Na jaké okolnosti, které souvisejí se spácháním trestného činu, poukazují znalecké posudky? Jak se vyjadřují k problematice užívání alkoholu?
3. Lze v uvedených případech nalézt vliv užitého alkoholu na spáchání násilného trestného činu?

Metodologie výzkumu

Metoda získávání dat

Vzhledem k zaměření a ke stanoveným cílům diplomové práce byla vybrána kvalitativní metoda - analýza písemných dokumentů. Jak uvádí Miovský (2006): „Analýza dokumentů má za účel zpracovat materiál, který již existuje a výzkumník většinou podle svého výzkumného cíle materiál vybírá, provádí selekci, případně různé úpravy atp.“ (p. 99). Konkrétně pak byly pro tuto práci jako relevantní zdroje dat vybrány soudní spisy.

Výběr soudních spisů/účastníků výzkumu

Výběr byl proveden metodou **prostého záměrného výběru**. Jedná se o cílené vyhledávání účastníků dle určitých vlastností. Kritériem výběru může být vybraná vlastnost, projev vlastnosti nebo stav. Na základě tohoto kritéria jsou vyhledáváni pouze ti jedinci, jež jej splňují a jsou současně ochotni se výzkumu účastnit (Miovský, 2006). Ačkoli jsou data získávána ze soudních spisů, lze o nich v tomto případě přemýšlet stejně jako o účastnících výzkumu.

S ohledem na výše uvedené, byla stanovena následující kritéria výběru soudních spisů:

Základní kritéria pro výběr spisů:

- pachatel spáchal trestný čin, který spadá, dle kriminologické kategorizace kriminality, svou povahou do tzv. násilné kriminality,
- trestný čin byl spáchán pod vlivem alkoholu,
- součástí soudního spisu je psychologický nebo psychiatrický znalecký posudek,
- soudní spis je místně dostupný (konkrétně je řešen Městským soudem v Praze) a je možnost jeho zapůjčení k prostudování.

Popis vzorku

Vzorek pro analýzu tvoří dva vybrané soudní spisy, které splnily výše uvedená kritéria.

Jeden ze soudních spisů byl již uzavřen pravomocným rozsudkem. Druhý spis byl v době zpracovávání práce navrácen vrchním soudem k dalšímu projednání městskému soudu. Tento vzorek tedy nelze považovat za reprezentativní.

První soudní spis, který byl podroben analýze, se týkal pachatele, který byl souzen a následně odsouzen za trestný čin vraždy. Druhý soudní spis se týkal trestného činu loupeže. V obou případech byli pachatelé v době spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu.

Limity

- vzorek není reprezentativní,
- limit je dán výběrem metody a vzorku, tedy analýzou písemných dokumentů, což znamená, že informace, které mohou být získány ze soudních spisů, jsou omezeny tím, pro jaký účel tyto dokumenty původně vznikly.

Práce se získanými daty

Metody zpracování kvalitativních dat

Zdrojem dat byly pro účely práce vybrány soudní spisy. V rámci metody jejich zpracování bylo tedy pracováno již s existujícími dokumenty.

Samotná práce se soudními spisy, proběhla v několika na sebe navazujících krocích, jejichž cílem byla příprava spisového materiálu pro analýzu.

(1) Nejdříve byla data fixována, v tomto případě byly pořízeny fotokopie soudních spisů.

(2) Následně byla provedena tzv. redukce prvního řádu, kdy byly soudní spisy roztrženy na využitelný materiál k další analytické práci odpovídající cílům a výzkumným otázkám práce.

(3) Roztržený materiál byl po redukci prvního řádu rozdělen na užší tematické celky, se kterými bylo dále samostatně pracováno. Jedná se o:

- 1) výpovědi svědků,
- 2) výpověď pachatele,
- 3) rozsudek,
- 4) soudní znalecké posudky z oboru zdravotnictví, odvětví psychologie nebo psychiatrie,
- 5) opis z evidence rejstříku trestů.

(4) Dalším krokem bylo rozdělení rozsudků a soudně znaleckých posudků z výše uvedených odvětví dle kritéria příslušnosti materiálu a analyzovaným trestním činem, tj. na materiál týkající se spáchaného trestného činu, a materiál, který se týkal předchozích trestných činů.

Takto roztržený spisový materiál byl základním podkladem pro další analytickou práci.

Po vytrídění a sestavení základního materiálu bylo v první fázi pracováno s dokumenty, které souvisely s osobní, rodinnou, pracovní a kriminální anamnézou pachatelů.

V druhé fázi práce s materiály – výpověďmi svědků, znaleckými posudky, výsledky pachatele - byla využita i technika barvení textu (Miovský, 2006) „Cílem této techniky je „barevně označovat pasáže, které se týkají určitých tématických celků“ (p.). Ve vztahu k cílům této práce byly určeny níže uvedené tématické celky:

- 1) abusus alkoholu,
- 2) alkohol v době spáchání trestného činu,
- 3) struktura osobnosti pachatele,
- 4) důsledky užívání alkoholu na osobnost pachatele,
- 5) vliv alkoholu na agresi pachatele.

Metody analýzy kvalitativních dat

Po výše uvedeném zpracování materiálů byla provedena analýza za využití metody zachycení vzorců (Miovský, 2006). Tato metoda, jak uvádí Miovský (2006), slouží k vyhledávání a zaznamenávání v datech se opakujícími vzorci (případně témat). Sledovaným vzorcem byl v tomto případě zejména výskyt alkoholu v kriminální kariéře pachatele.

Etika

Povaha práce a zvolená metoda získávání dat neumožňuje získat informované souhlasy konkrétních jedinců. Avšak aby byla z etického hlediska zaručena anonymita, nebudou uváděny žádné identifikační údaje.

Materiály, které byly získány pro účely zpracování práce, budou po dobu jejího zpracovávání bezpečně uchovány a následně budou skartovány.

Nahlížení do samotných spisů proběhlo v souladu s § 65 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

V následující části práce, bude na základě údajů získaných analýzou soudních spisů uvedena deskripce kriminální kariéry obou pachatelů. Následně budou uvedeny významné okolnosti vyplývající z analýzy znaleckých posudků týkající se osobnosti pachatele a okolností spáchaného trestného činu.

1. Příklad – trestný čin vraždy dle § 140 trestního zákoníku

Základní údaje o pachateli

Muž, 43 let, svobodný, má syna z družského vztahu, nikdy o něj však nejevil zájem a nevidá se s ním. Pochází z úplné rodiny, rodiče se v jeho 12 letech rozvedli. Byl svěřen do péče otci. Otec byl vojákem z povolání a matka kuchařkou. Oba dva jsou již mrtvi. Je nejmladší ze 4 sourozenců, v kontaktu je sporadicky jen s jedním z nich.

Dokončil základní školu a vyučil se zedníkem. Do roku 1997 vystřídal několik zaměstnavatelů, od tohoto roku pracoval vždy jen brigádně. V současné době má odpracováno přibližně 15 let. Od roku 2007 nemá trvalé bydliště, žije u známých, po ubytovnách a poslední 3 roky žil ve stavební buňce. Žil bezdomoveckým způsobem života, živil se sběrem kovu a papíru.

V současné době se nachází ve věznici se zvýšenou ostrahou, kde si odpykává patnáctiletý trest odnětí svobody za trestný čin vraždy dle §140 odst. 2 trestního zákoníku podle rozsudku Vrchního soudu v Praze. Tento trestný čin spáchal v roce 2011 a bude předmětem podrobnější analýzy v dalších částech práce.

Deskripce kriminální kariéry pachatele

V minulosti byl pachatel 10x soudně stíhán. Poprvé v jeho 19 letech. Do posledního trestu odnětí svobody strávil ve vězení téměř 10 let. V kriminální kariéře pachatele lze pozorovat jednak majetkovou trestnou činnost, zároveň se však objevují závažné trestné činy proti životu a zdraví, dle Hlavy I. Trestního zákoníku a další násilná trestná činnost. U majetkové trestné činnosti se délka trestu pohybovala v řádech měsíců. Doposud nejdelší, šestiletý, trest byl pachateli udělen v roce 2001 za trestný čin *ublížení na zdraví* dle § 222 trestního zákona. Tento trestný čin spáchal v opilosti a byla mu uložena také **ochranná ústavní léčba**. Poslední trestný čin spáchal v roce 2011, a to trestný čin vraždy dle §140 odst. 2 trestního zákoníku

Chronologický přehled trestných činů, kterých se (pachatel) dopustil

1) 1985 - Trestný čin příživnictví dle § 203 trestního zákona

Byl odsouzen k **nepodmíněnému trestu 5 měsícům odnětí svobody**. „*Nikde nepsal a o práci nejevil ani zájem. Nechal se žít svým otcem. Soud hodnotil jeho vztah k práci jako negativní. Byli přibráni znalci z oboru psychiatrie, kteří konstatovali psychický infantilismus, opožděnost intelektu, který dosahuje až do pásma slaboduchosti.*

Rozpoznávací a ovládací schopnosti hodnotili jako podstatně snižené. Soud dospěl k závěru, že konal ve stavu snížené přičetnosti.“

2) 1987 - Trestný čin neplnění odvodní povinnosti dle §267 trestního zákona

Byl odsouzen v r. 1987 v délce trvání **6 měsíců nepodmíněně** (bližší popis nebyl v soudním spisu k dispozici).

3) 1993 - Trestný čin omezování osobní svobody dle § 231 odst. 1 tr. zákona,

Tento výše uvedený trestný čin spáchal v r. 1993 kdy během návštěvy u poškozené poté, co mezi nimi došlo k hádce, uzamkl byt poškozené, osahával jí, bránil jí v pohybu a způsobil jí tak drobná poranění. Z bytu odešel a poškozenou v bytě uzamkl, když se vrátil, byl zatčen policií. Za tento trestný čin byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání jednoho roku. Přičemž tento trest byl podmíněně **odložen na zkušební dobu v trvání tři let.**

4) 1995 - Trestný čin porušování domovní svobody a výtržnictví (dle §238, §202 trestního zákona)

Za tento trestný čin byl odsouzen trestu k **devíti měsícům nepodmíněně**. Bylo prokázáno, že večer kolem deváté hodiny vnikl do bytu poškozené a následně pak na chodbě domu použil slzný plyn proti ní, její sousedce a dalšímu muži, kterému zároveň dal pěstí do obličeje - v tomto případě nedošlo k vážnému zranění. Vzhledem k tomu, že byl v době spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu, byl v této souvislosti vypracován znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Z jeho závěrů vyplývá, že v době spáchání trestného činu **byl ve stavu prosté opilosti středního stupně.**

5) 1997 - Trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a trestního zákona a trestný čin porušování domovní svobody dle § 238 trestního zákona.

Bližší popis těchto trestných činů nebyl ve spisu obsažen. Z opisu evidence rejstříku trestů, lze pouze určit, že trest za tento trestný čin byl souhrnný, přičemž by zrušen trest z roku 1995 a stanoven nový v délce trvání **1 roku nepodmíněně**.

6) 1997 - Trestný čin neoprávněného užívání cizí věci, dle § 249 odst. 1 trestního zákona a zároveň trestného činu krádeže dle § 247 odst. 1 písm. b), jako spolupachatel.

Soud mu v tomto případě uložil dle § 35 odst. 2 trestního zákona souhrnný trest odnětí svobody nepodmíněně v délce trvání 6 měsíců.

Pachatel se prvního z uvedených trestných činů dopustil tak, že se zmocnil motorového vozidla v úmyslu jej užívat. V dalším případě se vloupal do prodejny tabáku, kde odcizil několik věcí v celkové hodnotě 1 125,- Kč. Za tento trestný čin mu byl uložen ***nepodmíněný trest odnětí svobody na dobu 6 měsíců.***

7) 1999 - Trestný čin krádeže dle §247 odst. 1 písm. a) trestního zákona.

Pachatel se v roce 1995 spolupodílel na krádeži věcí v prodejně potravin v celkové hodnotě 2 232,90,- Kč. Soud v tomto případě ***upustil od uložení souhrnného trestu,*** s ohledem na již uložené tresty v roce 1997. Při tomto rozhodnutí soud zohlednil výši způsobené škody, značnou dobu od spáchání činu, přičemž usoudil, že výchovný efekt pachatele měl i samotný průběh trestního řízení. Svědkyně a spolupachatelka tohoto trestného činu také ve své výpovědi uvedla, že před spácháním tohoto trestného činu ***společně požívali alkoholické nápoje.***

8) 2000 - Trestný čin zpronevěry dle § 248 odst. 1, 2 tr. zákoníku

Za tento trestný čin, který spáchal v roce 1995, byl v roce 2000 odsouzen samosoudem k souhrnnému ***trestu odnětí svobody v délce 2 let,*** které byly v souhrnnosti s trestnými činy z roku 1997. Konkrétně v tomto případě uzavřel smlouvu o pronájmu přístroje (televizoru), za nějž uhradil první splátku, televizor převzal a další splátky po dobu 36 měsíců již neuhradil a televizor nevrátil, přičemž tímto jednáním způsobil poškození firmě škodu ve výši 13 905,-Kč.

9) 2001 - Trestný čin ublížení na zdraví dle § 222 odst. 1 tr. zákona, trestný čin znásilnění dle § 242 tr. zákoníku

V roce 2001 byl obviněn a následně odsouzen za trestný čin ***ublížení na zdraví*** dle § 222 odst. 1 tr. zákona a trestný čin ***znásilnění*** dle § 242 tr. zákona. Byl shledán vinným a odsouzen k 6 letům odnětí svobody. Zároveň mu bylo uloženo ***ochranné léčení psychiatrické v ústavní formě.*** Napadl svou tehdejší partnerku, údery pěstí do obličeje a těla, několikrát ji kopl do břicha, čímž jí způsobil četné hematomy, poranění slinivky břišní a rozsáhlé poranění sleziny s následným krvácením do břicha. Poté ji přinutil přes její nesouhlas k orálnímu sexu. Kdyby nebyl proveden lékařský zákrok, poškozená by na svá zranění zemřela (v důsledku těchto zranění jí musela být chirurgicky odstraněna slezina. V době spáchání tohoto trestného činu byl ***ve stavu komplikované opilosti.***

10) 2010 - Trestný čin poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení dle § 182 odst. 1 písm. d) trestního zákona č. 140/1961 Sb.

Pachatel se v tomto případě dopustil trestného činu tím, že z protipovodňového zařízení odsekal tři hliníková vodítka, čímž poškodil protipovodňové zařízení. Za tento trestný čin mu byl uložen trest odnětí svobody v délce trvání jednoho roku.

11) 2011 – Trestný čin vraždy dle §140 odst. 2 tr. zákoníku

Jedná se o poslední trestný čin, za který byl výše zmiňovaný odsouzen vrchním soudem k **15 letům odnětí svobody**. V době spáchání tohoto trestního činu byl ve **stavu prosté opilosti středního stupně**. Tento poslední ze spáchaných trestných činů, bude pro účely této práce, jak již bylo uvedeno výše, předmětem podrobnější analýzy.

Deskripce a analýza znaleckých posudků

V následující části bude popsán a zpracován poslední spáchaný trestný čin. Analýza bude doplněna o svědectví, která se jeví jako podstatná pro naplnění účelu této práce. Cílem bude doplnění deskripce TČ o významné okolnosti a souvislosti jeho spáchání. Zároveň bude pracováno s posudky soudních znalců z oboru psychiatrie a psychologie.

Dle rozsudku městského soudu a následně vrchního soudu byl pachatel uznán vinným, že:

„po předchozích déletrvajících neshodách a vzájemném napadání s poškozenou, se rozhodl ji usmrtit a to tak, že s vědomím, že se poškozená nachází ve stavební buňce v blízkosti ubytovny, kde dlouhodobě pobývala, dosud nezjištěným způsobem za použití látky obsahující etanol úmyslně založil požár této buňky a o další osud poškozené se nezajímal, nikomu o požáru neřekl a z místa odešel, a poškozená na místě po několika minutách zemřela na následky uhoření.“

Z výpovědi pachatele lze situaci přiblížit takto:

Poškozená s pachatelem se znali asi 2 roky, oba dva žili bezdomoveckým způsobem života. Pachatel v této souvislosti uvádí, že poškozené nabídl společné bydlení ve stavební buňce, protože neměla kam jít. Z výpovědi svědků vyplývá, že v posledním období byla v buňce převážně poškozená a pachatel tam chodil pouze přespávat. Jeden ze svědků uvádí, že:

„poškozená žila týden nebo měsíc s jedním, pak zase s druhým, podle mě se tam střídali“.

Obžalovaný k jejich vztahu vypověděl:

„Na začátku našeho vztahu jsem brigádně pracoval a vlastně jsem poškozenou živil. Společně jsme chodili na procházky. Z počátku se chovala normálně a asi měsíc před onou událostí se začala chovat divně, vždycky když se napila, začala mi nadávat, hádali jsme se. Jednou o mě zlomila koště, pak mě bodla i nožem do zad. Útokům jsem se bránil tak, že jsem jí občas dal facku, ale jinak jsem se nebránil. Poškozená pila každý den a vypila přibližně 0,5 l vodky.“

Ze svědeckých výpovědí, bylo potvrzeno, že se pachatel s poškozenou velmi často hádal a navzájem se napadali.

„V buňce se příšerně hádali, a když jsem tam nakoukl, viděl jsem pachatele, jak poškozenou mlátí pěstmi do hlavy. Vzájemné hádky obou byli na denním pořádku“.

Další ze svědků vypověděl, že:

„Pachatel za ní velmi často chodil, pravidelně ji také ale mlátil, modré oči, tedy monokly měla dost často. Proto ho tam také neměli rádi, protože tam dost často jezdila policie, byl tam bordel.“

Popis činu

Den kdy došlo k vraždě/úmrťi poškozené vypověděl pachatel takto:

„Onoho dne jsem spal s poškozenou v buňce a ráno jsme šli společně na sběr. Za utržené peníze jsme si každý koupili dvě placatky vodky, vypili jsme je a šli jsme na další sběr. Poškozená už byla opilá, já ne. Za sběr jsme koupili další vodku, a někdy po poledni šla domu s tím, že jí není dobře. Měla sebou placatky vodky. Na dalším sběru vydělal kolem 200,- Kč a koupil si cigarety a dvě půllitrovky vodky. Šel jsem do buňky, ale poškozená mě nechtěla dovnitř pustit, zakřičela a přiběhly tři osoby, jednoho z nich jsem znal, shodili mě na zem, kopali mě a vzali mi alkohol i cigarety. Byl jsem celý od krve a neměl jsem nic. Chtěl jsem po poškozené nazpátek cigarety a vodky, ona na to však nereagovala. Za poslední peníze, které jsem měl, jsem si koupil jinou placatku. K buňce jsem se vrátil až za tmy a před ubytovnou seděl nějaký muž. Přisedl jsem si k němu a bavili jsme se. Říkal jsem mu, že mám problémy s přítelkyní, že mě nechce pustit do buňky a taky o tom, že mě okradli. Když muž odešel spát, přesedl jsem si na obrubník a všiml jsem si, že buňka hoří. Šel jsem ke dveřím, křičel jsem na poškozenou, ať vyleze, ona na to nereagovala. Dveře byly zamčené. Pokoušel jsem se dveře vyrazit, to se mi nepodařilo. Potom se dveře (zřejmě žárem) otevřely a myslím jsem si, že poškozená prolétla ven a šla přespat na ubytovnu. Z buňky se nikdo neozýval a dovnitř nebylo vidět. Sebral jsem se a šel pryč spát pod mostem. Proč jsem nezavolał hasiče nevím, ani jsem nikomu o požáru neřekl. Ráno jsem šel zase na sběr a potom byl zadržen.“

K možnému důvodu požáru buňky vypověděl, že vznikl od svíčky. Poškozená si uvnitř svítila svíčkami, kouřila, ale nedopalky dávala do popelníku. Pachatel opakoval, že na smrti poškozené neměl podíl, požár nezaložil a domnívá se, že to bylo od svíčky.

V dalším průběhu výslechu obžalovaný uvedl, že poškozená na něj při požáru volala, aby otevřel dveře, a on jí odpověděl, že klíče má ona. Neslyšel, že by se sama pokoušela dostat ven. Na opakovanou otázku obžalovaný odpověděl, že neviděl, jak se dveře otevřely, protože v tu chvíli byl pro vodu. Když se vrátil, tak dveře byly otevřené a domníval se, že utekla.

Již z uvedeného vyplývá, že obžalovaný v rámci jediného výslechu části výpovědi měnil.

(1) Jako podezřelý sděluje:

... tak jsem si najednou všiml, že buňka, ve které byla poškozená, hoří. Plameny šlehaly na pravé straně ze stěny, to je ta blíž k železnici. ... došel jsem ke dveřím buňky a tam na mě volala – otevři mě. Já jí ale otevřít nemohl, protože jsem neměl klíče od dveří. Vzhledem k tomu, že jsem klíče neměl, tak jsem ji ponechal svému osudu. Hasiče jsem nevolal a ani jsem nikomu neřekl, že buňka hoří. Ještě během požáru jsem odešel spát pod most ... O osud poškozené jsem se dále nezajímal a ani nevím, jestli buňku uhasila. To že je mrtvá, jsem se dozvěděl až dnes.

(2) Jako podezřelý sděluje:

... koukám a od té strany jako od dráhy buňka začala hořet. Šel jsem ke dveřím té buňky a říkám: Vylez ven. Poškozená na to nereagovala, tak jsem se pokoušel vyrazit dveře, což se mi nepodařilo no a potom se dveře otevřely a já myslel, jako že prolítla a že šla na ubytovnu... ještě jsem řval do té boudy a nikdo se neozýval. Pak jsem se sebral a odešel jsem pryč. Šel jsem spát pod most.

Tímto způsobem vypověděl pachatel o průběhu a dění trestného činu. Svědecké výpovědi a znalecké posudky však v průběhu hlavního líčení dokázaly naplnění skutkové podstaty trestného činu vraždy. Jakožto důkazní materiál byly vyhotoveny na žádost soudu znalecké posudky z odvětví molekulární genetiky, fyzikální chemie, daktyloskopie, mechanoskopie, dále bylo vyžádáno vyjádření k požáru. Z oboru zdravotnictví pak byly zpracovány posudky ze soudního lékařství a toxikologie, psychiatrie a psychologie. Vzhledem k zaměření a cílům této práce budou dále analyzovány a uvedeny skutečnosti pouze z posudků z oboru zdravotnictví.

Znalecké posudky

Ze znaleckých posudků vypracovaných na základě vyšetření pachatele znalci z oboru: zdravotnictví, odvětví psychiatrie a z oboru zdravotnictví, odvětví klinická psychologie.

Znalci z odvětví psychiatrie a psychologie byli požádáni, aby svými posudky odpověděli na několik otázek, které byly podstatné v dokazovacím řízení. Po předcházející analýze, bylo vzhledem k tématu této práce, vytvořeno několik podstatných oblastí, které budou dle níže popsány.

Vzhledem k cílům práce se tedy analýza v první řadě zaměřila na oblast užívání alkoholu u obviněného. Zde byly následně stanoveny kategorie týkající se:

(1) abusu alkoholu,

(2) alkohol v době spáchání trestného činu,

(3) vliv alkoholu na agresi pachatele.

Abusus alkoholu

Ze znaleckého posudku z oboru psychiatrie lze v souvislosti s abusem alkoholu rozlišit několik dílčích skupin, a to (a) zda pachatel trpí závislostí na alkoholu, (b) jak dlouho, v jaké výši a v jakém vývojovém stádiu a (c) jaký vliv má, nebo měla tato závislost na chování obviněného.

Ze znaleckého posudku z oboru psychiatrie vyplývá, že u pachatele nejsou naplněna diagnostická kritéria závislosti na alkoholu, je však patrné, že alkohol užíval pachatel dlouhodobě a užívání alkoholu bylo součástí jeho životního stylu.

„Vyšetřením byl zjištěn abúzus alkoholu, ale absence odvykacích příznaků ve vynucené abstinenci vazbou vylučuje somatickou závislost. Plně rozvinutý syndrom závislosti tedy není přítomen.“

V souladu s diagnostickými kritérii znalci uvedli, že užívání alkoholu u pachatele naplňuje známky problémového užívání, s prokazatelným somatickým poškozením.

“Uvádí ranní doušky, okénka, tahy, pokles tolerance a opakovaně pobyty na záchytné stanici. V poslední době pil denně, občas se opil. Podle všeho veškerou dosavadní trestnou činnost páchal pod vlivem alkoholu. Náhled na škodlivost užívání alkoholu je minimální. Již před deseti lety popsali znalci u obviněného, známky organické deteriorace a deprivaci osobnosti vlivem alkoholu.“

Alkohol v době spáchání TČ

Významným faktem pro dokazovací řízení bylo stanovení míry ovlivnění obviněného alkoholem v době spáchání TČ. Z důvodů, že pachatel nebyl zadržen bezprostředně po spáchání trestného činu, ale až druhý den ve večerních hodinách, nebylo možné objektivní hladinu alkoholu stanovit.

„V době deliktu byl obviněný velmi pravděpodobně pod vlivem alkoholu, jeho objektivní hladina nebyla zjištěna.“

Již z výpovědí svědků vyplývá, že v době spáchání TČ alkohol pachatel užil, na což znalecký posudek taktéž poukazuje a do určité míry ze svědectví vychází:

Množství alkoholu, které před vlastním útokem požil, rovněž nelze zjistit. Ve spisu je však svědectví muže, který s posuzovaným hovořil poslední hodinu před požárem a ten popisuje duševní stav takto: „Během hovoru mi přišlo, že je opilý, ale nebyl nějak moc“.

Pachatel v souvislosti s konzumací alkoholu v den spáchání trestného činu ve svých výpovědích uvedl:

„... za peníze za sběr jsme si s poškozenou koupili vodku, každý 2 placky (4x 2 dcl), to jsme vypili.“ Poškozená byla trošku opilá. Já jsem opilej nebyl.“

„... za další sběr jsme si koupili další dvě placky vodky (2x2 dcl)“

„... za další sběr jsem koupil cigarety a dvě půllitrovky vodky. Tu placku jsem mezi tím dopil. Pak jsem něco upil z té půl litrovky ...“ „... přišli 3 osoby ... sebrali mi vodky i cigarety“

„měl jsem u sebe ještě 25,- Kč, tak jsem si šel koupit placatku vodky“

Ačkoli dle výše uvedeného nebylo možné stanovit objektivní hladinu alkoholu v krvi pachatele, soudní znalec dle informací zjištěných od samotného pachatele a výpovědi svědků, stanovil, že:

“Z hlediska soudní psychiatrie lze při činu předpokládat nanejvýš střední stupeň prosté alkoholové opilosti. Nic nesvědčí pro opilost jinou, než prostou.”

Struktura osobnosti pachatele a důsledky užívání alkoholu na jeho osobnost

Jednou z oblastí, na které byly soudně znalecké posudky zaměřeny, byla osobnost pachatele. Znalci z oboru psychiatrie a klinické psychologie se v posudcích vyjadřovali: k celkové struktuře osobnosti pachatele, mentální produktivitě, intelektu, úrovni sugestibility, hierarchii životních hodnot, úrovni tzv. právního vědomí (vztahu k právu, zákonům a morálce), úrovni a kvalitě sociální vztahů a vztahů k autoritám.

Intelekt

K intelektu pachatele se znalec z odvětví klinické psychologie vyjádřil tak, že některé složky pachatelova intelektu jsou snižené.

“Intelektové schopnosti posuzovaného lze globálně hodnotit jako aktuálně lehce podprůměrné, nevyrovnané, oslabena je paměť zvláště ve složce všípivosti, pozornosti, psychomotorické koordinace, v myšlení se projevuje rigidita.”

Ačkoli docházejí k těmto zjištěním, oba znalci se shodují a z celkového hlediska posuzují, že pachatel vykazuje jen mírně podprůměrný intelekt a organické poškození CNS.

„Rozumové schopnosti pachatele jsou lehce podprůměrné, premorbidně pravděpodobně mírně lepší, s projevy organického poškození CNS nedosahujícího stupně demence“.

V souladu s těmito výroky se pak znalci shodují, že snížení intelektu není forenzně významné.

„Obviněný je schopen chápat smysl trestního řízení a je schopen plnohodnotné účasti na tomto řízení“

Věrohodnost pachatele byla znalcem z odvětví klinické psychologie, posouzena jako snížená, zejména s ohledem na oslabenou paměť.

„S ohledem na typ osobnosti posuzovaného a oslabenou paměťovou složku intelektu je úroveň obecné věrohodnosti tímto snižována. Má tendence k pragmatické manipulaci s informacemi.“

O tom svědčí i výpovědi pachatele, které opakovaně v průběhu měnil, jednak při výslechu samotnou policií a zároveň i při interpretaci samotným znalcům, zejména pak ohledně samotného průběhu trestného činu, který byl popsán výše.

Manipulaci s některými údaji a rozličnost výpovědí, lze vyzorovat i v jiných částech výpovědi, např. ohledně jeho syna.

Ve své výpovědi pachatel uvedl, že syna občas navštěvuje. V rámci šetření byla také vytěžena bývalá přítelkyně pachatele, s níž má syna, která uvedla: *„syn svého otce nikdy neviděl, ani s ním jinak nepřišel do styku.“*

Struktura osobnosti

Soudní znalec z oboru klinické psychologie se ke strukturaci osobnosti pachatele vyjádřil:

„Pachatelova osobnosti je jednodušší, neharmonicky strukturovaná ve smyslu poruchy osobnosti, s rysy nezdrženlivosti a asociality. Menší osobnostní diferencovanosti odpovídá i složka emoční (chudé prožívání, emoční nepřizpůsobivost) a hodnotová.“

Uvedený popis strukturace osobnosti je dále rozveden, když oba znalci, jak z odvětví psychiatrie i odvětví klinické psychologie zároveň poukazují, že pachatel naplňuje diagnostická kritéria tzv. disociální poruchy osobnosti. Disociální porucha osobnosti byla již pachateli diagnostikována ve znaleckých posudcích vypracovaných pro účely předchozích trestních řízení.

“Osobnost pachatele je strukturována poruchově. Jde o disociální poruchu osobnosti, neboť jsou naplněna závazná kritéria pro tuto diagnózu, jak jsou uvedena v MKN10.”

V tomto kontextu je znalci poukázáno na nulovou emoční reakci pachatele během i po spáchání trestného činu, která koresponduje s diagnostikovanou disociální poruchou osobnosti.

„Pachatel se v případě požáru buňky nestaral o osud poškozené, což odpovídá emočně ploché zcela neempatické osobnosti, postrádající jakékoli projevy altruismu.“

Načež ukazují i výroky samotného pachatele:

“Z buňky se nikdo neozýval a dovnitř nebylo vidět. Sebral jsem se a šel pryč spát pod mostem. Proč jsem nezavolal hasiče nevím, ani jsem nikomu o požáru neřekl. Ráno jsem šel zase na sběr a potom byl zadržen.“

„Ještě během požáru jsem odešel spát pod most... O osud poškozené jsem se dále nezajímal a ani nevím, jestli buňku uhasila. To, že je mrtvá, jsem se dozvěděl až dnes.“

Dalším z diagnostických kritérií pro disociální poruchu osobnosti, které tuto poruchu potvrzují, je *tendence svádět vinu na jiné a racionalizace*. Znalec z odvětví psychiatrie poukazuje v této souvislosti na výpověď pachatele o samotném trestném činu, kdy ve všech verzích popíral vlastní podíl na tragické události a zároveň předkládá argumenty, proč trestný čin nespáchal:

„V buňce měl své věci, tak proč by jí zapaloval a navíc měl poškozenou rád, a po činu neutekl a zůstal tam, kde „kde mě každé policajt zná“. Tato tvrzení mají ráz zpětných rozumových vysvětlení - racionalizací.“

Na disociální poruchu osobnosti také poukazuje celkový životní styl pachatele a jeho dlouhá kriminální „kariéra“, která poukazuje na jeho neotřesitelný a trvalý postoj k nezodpovědnosti vůči společenským normám, pravidlům a závazkům a zároveň jeho neschopnost poučit se ze zkušenosti, zvláště z řady trestů, které mu byly v průběhu let za jednotlivé spáchané trestné činy uloženy.

„Intelektové schopnosti posuzovaného s rezervou postačovaly k tomu, aby předchozí životní zkušenosti zpracoval ve zkušenost korektivní. Že tak neučinil, vyplývá z disociální poruchy osobnosti“

Ačkoli znalci ve svých posudcích konstatují disociální poruchu osobnosti, zároveň ve vztahu ke spáchanému trestnému činu poukazují, že u pachatele došlo vlivem alkoholu k celkovému úpadku jeho osobnosti.

„U primárně disociální poruchy osobnosti došlo díky letitému abúzu alkoholu k další, sekundární negativní změně osobnosti, její deprivaci, což vede ke stupňování protispolečenského charakteru jeho skutku až po zločin nynější.“

Shodují se tedy v tom, že důsledkem letitého abúzu alkoholu došlo k celkové deprivaci osobnosti (celkovému úpadku a zhoršení mravních a morálních vlastností, sociálních vztahů, k emoční oploštělosti, zvýšené dráždivosti, rozvoji bezdomoveckého životního stylu se všemi průvodním negativními znaky), což zhoršuje projevy disociální poruchy osobnosti a zároveň vede ke stupňování protispolečenského chování.

“Stíhané jednání neodporuje typu jeho osobnosti - premorbidně poruchově strukturované, později alkoholem deprivované.“

Možné faktory, které ovlivnily spáchání trestného činu / agresí?

(Vliv alkoholu na chování pachatele při deliktu a jeho vliv na samotnou agresí)

Z výše uvedených popisů soudních znalců, lze stanovit významné okolnosti/faktory, které ovlivnily spáchání samotného trestného činu. Zároveň bylo konstatováno, vzhledem k popisu okolností a k okolnostem, které situaci předcházeli, že chování pachatele bylo ovlivněné:

- 1) dlouhodobě konfliktní situací s četným vzájemným oboustranným napadáním,
- 2) situací, která se odehrála bezprostředně před spácháním samotného trestného činu,
- 3) požitým alkoholem.

1) Dlouhodobě konfliktní situací s četným vzájemným oboustranným napadáním

Již ze samotných výpovědí pachatele vyplývalo, že jejich soužití bylo dlouhodobě konfliktní. Pachatel v této souvislosti naznačuje, že byl v těchto konfliktech pouhou obětí a ve svých výpovědích poukazuje na to, že pokud ji sám napadl, bylo to pouze v sebeobraně.

„... začala dělat divné věci, vždycky když se napila, tak mi začala nadávat, tak jsme se hádali, ona na mě fyzicky útočila, třeba na mě vzala koště a to o mě rozlámala, pak mě i pobodala na zádech nožem... „ Poškozená mě taky opakovaně napadala i rukama, jinak do rukou žádné nástroje nebrala.

Sám pachatel se k vzájemnému soužití, ve kterém jsou patrné známky agresivity, vyjádřil:

„Já jsem se těm útokům bránil tak, že jsem jí občas dal facku, ale jinak jsem se nebránil.“

„Nepamatuji se, že bych jako první začal napadat já ji, já když jsem opilej, tak vím, co dělám.“

Dlouhodobé konfliktní vztah, mezi poškozenou a pachatelem, potvrzují i svědecké výpovědi.

„V buňce se příšerně hádali, a když jsem tam nakoukl, viděl jsem pachatele, jak poškozenou mlátí pěstmi do hlavy. Vzájemné hádky obou byli na denním pořádku“.

„Pachatel za ní velmi často chodil, pravidelně ji také ale mlátil, modré oči, tedy monokly měla dost často.“

„Jednou jsem byl svědkem, kdy pachatel poškozenou tloukl nějakou ocelovou trubkou po celém těle...“

2) Situací, která se odehrála bezprostředně před spácháním samotného trestného činu

Z výpovědí pachatele a svědků je zřejmé, že samotnému spáchání trestného činu, předcházelo několik konfliktních situací, které ovlivnily pachatelovo jednání. A to jednak: (a) samotnou hádkou pachatele s poškozenou, žárlivostí a (b) zároveň napadením jejími známými, kteří ho měli ztlouct a zcizit mu alkohol a cigarety (přičemž tyto dva „artikly“ hodnotí znalci ve vztahu k jeho osobnosti jako velmi podstatné pro jeho dlouhodobý životní styl spojený s abúzem alkoholu). Znalec z odvětví psychiatrie ve vztahu k těmto okolnostem shrnuje takto:

„Jeho motivace byla psychologicky pochopitelná a vyplývala ze situace, která se rozvíjela před deliktem. Toto duševní rozpoložení obviněného mělo své opodstatnění. Konflikt s poškozenou byl reálný, obviněný měl zřejmě také důvod k žárlivosti a krátce před požárem byl ostudně zbit přesilou, zřejmě i s přispěním svého soka ve vztahu k poškozené, navíc byl obrán o pití a kuřivo, což díky svým těžce zprimitivnělým zájmům nesl velmi nelibě.“

Sám pachatel uvedl ke svému rozpoložení před spácháním onoho trestného činu jednomu ze svědků toto:

„že jsem pěkně nasraný na poškozenou, protože mi ukradla tašku s vodkou a cigaretami a teď to v buňce chlastá. Taký jsem byl nasraný proto, že mne zbili ti Slováci a měli přesilu“

Dále pak svědek uvedl:

„Byl na ni naštvaný a pořád jí nadával do kurev, že je to čubka a špína. Potom mi řekl, že pro ni chystá odplatu.“

3) Požitým alkoholem

Již výše bylo popsáno, pachatel byl v době spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu. Ze znaleckých posudků jak psychiatra, tak psychologa vyplývá, že se jednalo o *„alkoholovou opilost středního stupně“*.

Soudní znalec z odvětví psychiatrie v této souvislosti konstatoval, že díky požitému alkoholu došlo ke snížení jeho ovládacích schopností.

„Jeho ovládací schopnosti významně snižovala probíhající alkoholová opilost středního stupně. Kdyby zůstal obviněný ve střízlivém stavu, byly by tyto schopnosti nanejvýš mírně, forenzně nevýznamně snižené pro disociální poruchu osobnosti s lehce podprůměrným intelektem a projevy deprivace.“

Soudní znalci konstatovali, že se u pachatele v době páchaní trestného činu jednalo pouze o alkoholovou opilost prostou a v souvislosti se strukturou osobnosti pachatele, přisuzují alkoholu významnou roli při odbrzdění zábran.

„Při samotném deliktu se alkohol projevil jen ve směru odbrzdění již tak velmi chabých zábran obviněného k protispolečenskému jednání“. „Zkratkovité agresivní jednání odbrzděné alkoholem plně zapadá do rámce protispolečenských projevů obviněného a jejich zjevně gradující intenzity a brutality.“

Soudní znalec z odvětví psychiatrie tedy uvádí, že „jednání obviněného při deliktu hodnotit jako agresivní jednání deprivovaného disociálního psychopata v opilosti“.

2. případ - trestný čin loupeže dle § 234 ods. 1, ods. 3 zákona č. 140/1961 Sb. TZ

Základní údaje o pachateli

Muž, 48 let, je svobodný, bezdětný. Pochází z úplné rodiny, rodiče se v jeho 10 letech rozvedli. Byl svěřen do péče matce. Otcí je 73 let, má základní vzdělání a dříve pracoval jako dělník. Matce je 68 let, má základní vzdělání a dříve pracovala jako dělnice. Má staršího bratra.

Má základní vzdělání. Po základní škole nastoupil na SOU mechanik hudebních nástrojů, které nedokončil. Pracoval jako závozník, číšník a od roku 1991 pracuje jako OVŠČ – taxikář. Na svobodě měl o 18 let mladší přítelkyni, se kterou bydlel na ubytovně a jejich vztah popisuje jako harmonický.

Deskripce kriminální kariéry pachatele

Z výpisu evidence rejstříku trestů lze vyčíst, že byl do současné doby třikrát trestně stíhán. Prvně byl pachatel souzen již jako mladistvý a odsouzen v 18 letech. Podrobnější popisy těchto tří trestných činů soudní spis neobsahoval a není tedy možné je blíže popsat. Jejich chronologické řazení bude uvedeno níže. V současné době je pachatel stíhán pro trestný čin loupeže dle §234 odstavce 1, odstavce 3 zákona č. 140/1961 trestního zákona.

Chronologický přehled trestných činů, kterých se pachatel dopustil:

1) 1983 – Trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví dle § 132 odst. 1, písm. a) Sb., zákona č. 140/1961 trestní zákon

Takového trestného činu se dopustil ten, kdo majetek, který je v socialistickém vlastnictví, rozkrádá tak, že přivlastní si věc z takového majetku tím, že se jí zmocní. Pachateli byl v tomto případě uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v délce 10 měsíců. Vzhledem k tomu, že pachateli bylo pouhých 18 let, byl výkon tohoto trestu proveden v Nápravně výchovném ústavu.

2) 1987 – Trestný čin Podvodu dle § 250 odst. 1 písm. a) Sb., Zákona č. 140/1961 trestní zákon

Za tento trestný čin mu bylo uloženo odnětí svobody v délce trvání 15 měsíců. Přičemž byl tento trest *podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání tří let*. Zároveň mu byl soudem stanoven peněžitý trest.

3) 2004 – Trestný čin zpronevěry dle § 248 odst. 1 a § 248 odst. 3 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb. Trestního zákona

Trestný čin zpronevěry spáchal dle § 10 odst. 1 písm. c) tím, že poskytl jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět po trestném činu (pomocník). Za tento trestný čin byl odsouzen k *podmíněnému odnětí svobody v délce trvání 2 roky*. Přičemž soud stanovil *zkušební dobu na 4 roky*.

4) 2012 – Trestný čin loupeže dle §234 odstavce 1, odstavce 3 zákona č. 140/1961 trestního zákona.

Jedná se o poslední trestný čin, za který byl výše zmiňovaný odsouzen k 15 *letům odnětí svobody*. V době spáchání tohoto trestního činu byl ve **stavu prosté opilosti středního stupně**. Tento poslední ze spáchaných trestných činů bude pro účely této práce předmětem podrobnější analýzy.

Deskripce a analýza znaleckých posudků

V následující části bude popsán a zpracován poslední uvedený spáchaný trestný čin. Analýza bude doplněna o svědectví, která se jeví jako podstatná pro naplnění účelu této práce. Cílem bude doplnění deskripce TČ o významné okolnosti a souvislosti jeho spáchání. Zároveň bude pracováno s posudkem soudního znalce z oboru psychiatrie.

Dle rozsudku městského soudu byl pachatel uznán vinným, že:

„V baru v úmyslu zmocnit se hotovosti a šperků poškozeného tak, že ho nejprve uvede do stavu bezbrannosti, pobízel tohoto ke konzumaci alkoholických nápojů a v nestřežené chvíli mu dal do pití lék na spaní Rohypnol, následně ho v bezbranném stavu převezl jeho automobilem do Prahy, kde téhož dne automobil odstavil, přičemž se zmocnil hotovosti, kterou měl poškozený u sebe, ve výši nejméně 300 000,- Kč a dále šperků, které měl poškozený u sebe v hodnotě 49 416,- Kč (celkem tedy 349 416,- Kč), bezvládného poškozeného zanechal v jeho automobilu, kde byl následně téhož dne nalezen mrtev, když příčinou smrti poškozeného byl otok mozku s vdechnutím žaludečního obsahu do průdušek při těžké opilosti a průkazu benzodiazepinů v moči a krvi. Věci, které měl poškozený u sebe, pak pocházeli z dědictví po jeho otci.“

Popis činu

Pachatel vypověděl v souvislosti se spáchaným trestným činem toto:

„Se svojí tehdejší přítelkyní jsme šli do hospody na pivo. Sedli si ke stolu, kde známí pili. Poškozený objednával panáky, protože mu zemřel otec. Hospoda se zavírala kolem 24.00 hod. a poškozený se ptal lidí, kdo s ním pojedje dál do města. Nakonec s ním jel on a jeho přítelkyně. Poškozený byl už hodně opilý, on sám vypil 4-5 piv a stejné množství velkých panáků. Objeli několik vináren, až přijeli na Hlavní nádraží do baru. Poškozený objednal láhev Balantinky a láhev šampusu. Poškozený obcházel lidi v baru s láhví, ze které pil. On vypil asi celé šampaňské sám, jeho přítelkyně pila pivo a byla hodně opilá. Poškozeného asi půl hodiny neviděl, kolem 1.30 hod. se objevil u baru. Zakřičel na něho, aby zaplatil útratu, co si objednal a on mu řekl, že nemá peníze. Měl to zaplatit on, s tím že mu poškozený dá druhý den peníze. Zaplatil asi 1300,- a chtěli odejít. Poškozený chrápal na stole, tak mu s číšníkem pomohli do schodů. Poškozený mu dal klíče od svého auta, on řídil, poškozený si nasedl na místo spolujezdce, přítelkyně seděla vzadu. Odjeli domů, cca 2km s přítelkyní vystoupili a šli domů. Ráno asi ve 4.15 hod. se vzbudil, protože měl v 5.00 hod. odvézt zákazníci z Night clubu. Tam si dal kávu, odvezl ji domů a jel k bratrovi, kde si také dal kávu a pak jeli společně na vřakoviště pro alternátor. U bratra si pak dal 2-3 hodiny spánku, namontoval alternátor a byl u něho asi do 17.00 hod, kdy mu stále bylo zle z alkoholu.“

Pachatel ve své výpovědi dále uvedl, že o žádných penězích, které by měl mít poškozený u sebe, nic nevěděl. Ve své výpovědi na dotaz, kolik měl u sebe ten den poškozený peněz, uvedl: „žádné jelikož jsem za něj musel platit úhradu“ a svoji výpověď ještě upřesňuje tím, že si od něj v té době poškozený stále půjčoval peníze.

K okamžiku, že musel za poškozeného zaplatit, se ve své výpovědi několikrát vrací. Obdobně ji dává do souvislosti s popřením tvrzení, že by dal poškozenému do pití Rohypnol, a uvádí:

„Nevidím jediný důvod, proč bych pánovi měl dávat do nápoje Rohypnol, když byl úplně bez peněz a musel jsem za něj zaplatit útratu, co si objednal“.

Pachatel svoji vinu v průběhu trestního řízení popíral, ale soud na základě výpovědi svědků a znaleckých posudků dospěl k závěru, že pachatel naplnil po stránce objektivní i subjektivní skutkovou podstatu trestného činu loupeže dle § 234 odst. 1 a odst. 3 zákona č. 14/1961 Sb., trestního zákona.

Na žádost byly vyhotoveny znalecké posudky z oboru kriminalistiky, odvětví daktyloskopie, genetiky a fonoskopie. Dále z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství, toxikologie a psychiatrie. Vzhledem k ocenění ukradených šperků, byl také přizván znalec z oboru ekonomika, odvětví drahé kovy a kameny. Analýze, bude vzhledem k povaze této práce podroben pouze posudek znalce z odvětví psychiatrie.

Znalecké posudky

Stejně jako tomu bylo v případě minulém, byl soudní znalec požádán, aby svým posudkem odpověděl na několik otázek, které byly podstatné v dokazovacím řízení. Vzhledem k cílům této práce se stejně jako v prvním případě analýza zaměřila na oblast užívání alkoholu u pachatele. Kategorie tedy zůstaly neměnné, a to: (1) abusus alkoholu, (2) alkohol v době spáchání trestného činu, (3) vliv alkoholu na agresi pachatele.

Abusus alkoholu

Soudní znalec z odvětví psychiatrie se v jedné z částí svého posudku také zabýval vztahem pachatele k alkoholu. Pro soudní dokazování bylo podstatné zejména, zda jsou u pachatele prokazatelné psychické a somatické změny závažného charakteru, které by byly způsobeny požíváním drog a alkoholu, a zároveň v případě, jeli obviněný závislý na alkoholu či drogách, v jakém stádiu se závislost nachází a jak se projevuje.

Soudní znalec z odvětví psychiatrie během vyšetření pachatele zjišťuje, že nebyla naplněna diagnostická kritéria závislosti na alkoholu.

„Alkohol pije od 15 let, nikdy ho nepil nadměrně, příležitostně, kvůli taxikářině skoro nepil, protože jezdil přes noc, preferoval pivo, kdy vypil 2-3 desítky, okno:0, záchytka:0“

A v závěrech svého vyšetření tedy soudní znalec uvádí, že: *„U pachatele nebyly nalezeny znaky závislosti na alkoholu ani jiné návykové látky“.*

Že by tomu mělo být jinak, nedokládají ani jiné svědecké výpovědi.

Alkohol v době spáchání trestného činu

Významným faktem pro dokazovací řízení bylo stanovení míry ovlivnění obviněného alkoholem v době spáchání trestného činu.

Objektivní hladinu alkoholu nebylo možné stanovit, avšak pachatel ve svých výpovědích uvádí, že v době před spácháním trestného činu alkohol konzumoval.

„Ten večer cca od 21.00 hod pil pivo (ale neví jaké síly) a to 1 až 3 0,5 l piva a nějaké panáky slabého destilátu – 17% „jablíčka“ a to 2 až 3 panáky... .. v baru si dal několik

panáků skotské whiskey snad 2-3, ale neví to přesně, měl náladu, na vše si pamatuje, nemotal se, odřídil v pohodě ten kus autem.“

V popisu množství vypitého alkoholu onoho večera je patrný rozdíl oproti jeho výpovědím během výslechu, kdy uvedl:

„vypil 4-5 piv a stejné množství velkých panáků. ... v baru vypil asi celé šampaňské sám.“

Ačkoli jsou jeho výpovědi rozličné a zároveň nebylo dle výše uvedeného možné stanovit objektivní hladinu alkoholu v krvi pachatele, soudní znalec dle informací zjištěných od samotného pachatele svědků stanovil, že:

„V době páčání trestného činu byla u obviněného prostá opilost středního stupně. Nejednalo se o opilost patickou.“

Osobnost pachatele

Psychiatrický posudek byl také částečně zaměřen na osobnost pachatele. Oblast zjišťování byla zejména na to, zda obviněný v době spáchání trestného činu trpěl duševní chorobou nebo poruchou. Zda v jejím důsledku bylo ovlivněno jednání, ovládací a rozpoznávací schopnosti v době spáchání trestného činu a zda je osobou agresivní, případně má dispozice k agresivnímu chování.

Intelekt

Soudní znalec při orientačním vyšetření pachatelova intelektu nezaznamenal žádné významné snížení.

„Intelekt pachatele je orientačně v mezích průměru.“

Vzhledem k tomu, že soudní znalec nenachází žádné forenzně významné snížení intelektu, v návaznosti na toto zjištění pak znalec konstatuje, že *„obviněný je schopen účasti v trestním řízení, je schopen chápat smysl trestního řízení i smysl eventuálně uloženého trestu.“*

Struktura osobnosti

Soudní znalec se ve vztahu ke struktuře osobnosti pachatele uvádí, že: *„pachatel netrpí, ani v době páčání trestného činu netrpěl duševní chorobou ve vlastním slova smyslu“.*

Zároveň pak ze závěrů soudního znalce není patrné, že by pachatel trpěl poruchou osobnosti. Avšak soudně znalecký posudek poukazuje na to, že struktura osobnosti

pachatele vykazuje známky negativních povahových vlastností a soudní znalec se v tomto ohledu vyjadřuje takto:

„osobnost pachatele je anomální, disociální, sebestředná, zaměřená na uspokojování svých potřeb i nelegálním způsobem.“

Ačkoli soudní znalec poukázal na to, že má pachatel řadu negativních povahových vlastností, nenalezl u pachatele sklony k agresivnímu chování.

„U pachatele nebyly nalezeny rysy primární agresivity ani sklon k agresivnímu jednání.“

Vliv alkoholu na chování pachatele při deliktu a jeho vliv na samotnou agresi

Jak bylo výše popsáno, pachatel byl v době spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu a soudní znalec vyhodnotil, že se jednalo o *prostou opilost středního stupně*.

Tato prostá střední opilost (sice forenzně nevýznamně) však zvýraznila pachatelovi negativní rysy osobnosti a soudní znalec, důsledky ovlivnění alkoholem popsal takto:

„požitý alkohol akcentoval osobnostní rysy pachatele, zvýšil jeho aktivitu, sebevědomí, snížil jeho soudnost, nikoli však forenzně významně.“

V rámci vyšetřování ze svědeckých výpovědí vyplynulo, že obžalovaný se na trestný čin připravoval od okamžiku, kdy se dozvěděl o penězích a špercích, které měl mít poškozený u sebe. Postupně pak postupoval dle svého plánu, poškozenému nalil do pití Rohypnol a později ho již mrtvého zanechal v jeho voze.

S tímto víceméně koresponduje soudně znalecký posudek, který poukazuje na to, že *motiv trestného činu byl pravděpodobně zjištěného charakteru.*

Výsledky

Výsledky výzkumu jsou rozděleny dle jednotlivých výzkumných otázek. V následující části budou na základě výše uvedené deskripce shrnuta jednotlivá zjištění.

První výzkumná otázka byla zaměřena na popis kriminální kariéry pachatele a vyhledání vztahu, mezi pácháním trestné činnosti a užíváním alkoholu.

Otázka č. 1: Má užívání alkoholu nějakou roli v kriminální kariéře pachatele?

Pachatel trestného činu vraždy

Z deskripce kriminální kariéry prvního pachatele vyplynulo, že byl včetně posledního, výše popsaného trestného činu, 11x soudně stíhán a odsouzen. Požití alkoholu před spácháním trestného činu lze prokazatelně vypočítat ve 3 případech. Dva trestné činy spáchal ve stavu prosté opilosti středního stupně. V jednom případě se jednalo o opilost komplikovanou. V jednom případě pak nelze prokazatelně vyvodit do jaké míry byl pachatel v době páchaní trestného činu účinky alkoholu ovlivněn, neboť o jeho samotném užití se zmiňuje pouze svědecká výpověď.

Výpis spáchaných trestných činů	Zařazení dle druhu kriminality	Užitý alkohol před spácháním trestného činu	
		ANO	NE
Příživnictví			●
Neplnění odvodní povinnosti			●
Omezování osobní svobody	Násilná kriminalita		●
Porušování domovní svobody Výtržnictví	Násilná kriminalita Majetková kriminalita	●	
Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci Porušování domovní svobody	Násilná kriminalita		●
Neoprávněného užívání cizí věci Krádež	Majetková kriminalita		●
Krádež	Majetková kriminalita	○	
Zpronevěra	Majetková kriminalita		●
Ublížení na zdraví Znásilnění	Násilná kriminalita Mravnostní kriminalita	●	

Poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení			•
Vražda	Násilná kriminalita	•	

Tabulka 3 Přehled spáchaných trestných činů pachatele vražd

Výše uvedená tabulka, současně poukazuje na to, že pachatel pod vlivem alkoholu páchal zejména násilné trestné činy.

Pachatel trestného činu loupeže

Z výsledků deskripce kriminální kariéry druhého pachatele je patrné, že byl soudně stíhán a odsouzen „pouze“ čtyřikrát. Oproti minulému pachateli je tedy jeho kriminální kariéra méně rozsáhlá a liší se také svou povahou, neboť zde nalézáme zejména majetkovou trestnou činnost. Přítomnost alkoholu při spáchání trestného činu lze popsat pouze v jednom ze spáchaných trestných činů a to u posledního trestného činu loupeže, který je násilného charakteru.

Výpis spáchaných trestných činů	Zařazení dle druhu kriminality	Užitý alkohol před spácháním trestného činu	
		ANO	NE
Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví			•
Podvod	Majetková kriminalita		•
Zpronevěra	Majetková kriminalita		•
Loupež	Násilná kriminalita	•	

Tabulka 4 Přehled spáchaných trestných činů pachatele loupeže

Lze tedy shrnout, že v prvním případě se v kriminální kariéře setkáváme s širokou škálou trestných činů, které lze zařadit jak do majetkové a mravnostní, tak násilné trestné činnosti. V druhém případě se v kriminální kariéře je předešlá trestná činnost, zejména majetková a pouze poslední, analyzovaný trestný čin spadá do násilné kriminality. V obou sledovaných případech z tabulkových přehledů vyplývá, že alkohol hrál roli zejména při páchaní trestných činů, které svou povahou zapadají do kategorie násilné kriminality. V prvním případě tomu tak bylo ve 3 ze 4 trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. V druhém případě, byl pod vlivem alkoholu spáchán pouze jeden trestný čin, který je násilného charakteru.

V prvním z případů tedy lze poukázat na vliv alkoholu v kriminální kariéře pachatele, který většinou souvisel s pácháním násilné trestné činnosti. V druhém případě, se užití

alkoholu před spácháním trestného činu objevuje pouze v případě jednoho trestného činu, který svou povahou zapadá do násilné kriminality.

Otázka č. 2: Na jaké okolnosti, které souvisejí se spácháním TČ, poukazují znalecké posudky? Jak se vyjadřují k problematice užívání alkoholu?

Pachatel trestného činu vraždy

V případě prvního trestného činu vraždy byly identifikovány tři okolnosti související s jeho spácháním. A to:

- a) osobnost pachatele - disociální porucha osobnosti a její projevy,
- b) psychosociální vlivy – frustrace a partnerský vztah
- c) alkohol.

Soudním znalec uvedl, že pachatel trpí disociální poruchou osobnosti. Jedním z jejích popisovaných znaků je velmi nízká frustrační tolerance a nízký práh pro výbuchy agresivity a násilí. Z popisu situace před spácháním trestného činu vyplývá, že byla pro pachatele velmi frustrující. S poškozenou se pohádal, ona ho odmítla k sobě pustit a zároveň byl napaden a okraden o alkohol a cigarety, které pro něj vzhledem k jeho životnímu stylu byly podstatným artiklem. Došlo k oddálení uspokojení potřeb pachatele, což vzhledem k disociální poruše osobnosti a nízké frustrační toleranci mohlo právě k projevům agrese přispět. Z vyhodnocení také vyplývá, že projevy disociální poruchy byly taktéž potencovány alkoholem. Ačkoli nebyla potvrzena závislost na alkoholu, vedlo dlouhodobé užívání k celkové deprivaci pachatelovi osobnosti, v důsledku toho zhoršení projevů disociální poruchy osobnosti a ke stupňování protispolečenského chování. Frustrace byla opakovaná, neboť pachatel s poškozenou měli dlouhodobě konfliktní vztah, který provázelo časté vzájemné napadání.

A v neposlední řadě měl vliv na spáchání trestného činu také alkohol, a to na dvou úrovních – jednak díky jeho přímým účinkům v době spáchání trestného činu a v druhé řadě pak patrné důsledky jeho dlouhodobého užívání.

Z výše uvedených okolností, které vedly ke spáchání trestného činu, je patrné, že jsou spolu ve vzájemné souvislosti – osobní charakteristiky pachatele jsou potencovány užíváním alkoholu, což v dlouhodobém důsledku vedlo k deprivaci osobnosti.

Frustrace plynoucí ze sociální situace, partnerského vztahu i celkového životního stylu, vede k vystupňování rysů pachatelovi osobnosti a následně k užívání alkoholu, čím se pomyslně uzavírá kruh, který se výrazně podílel na nešťastné události.

Pachatel trestného činu loupeže

V druhém případě byly identifikovány následující stěžejní okolnosti:

- 1) osobnost pachatele – negativní povahové rysy,
- 2) příležitost k obohacení,
- 3) alkohol.

Mezi hlavní okolnosti související se spácháním trestného činu lze stanovit i v tomto případě osobnost pachatele. Soudní znalec poukazuje zejména na strukturu osobnosti pachatele, která vykazuje známky negativních povahových vlastností. Konkrétně pak konstatuje, že osobnost pachatele je anomální, disociální, sebestředná, zaměřená na uspokojování svých potřeb i nelegálním způsobem. Což koresponduje se způsobem spáchání trestného činu, kdy pachatel využil příležitosti, které se nabízela v možnosti obohatit se na úkor poškozeného. Jak uvedl soudní znalec – hlavním motivem pachatele byla ziskovost. Tyto rysy osobnosti navíc negativně mohl umocnit požitý alkohol, který dle znalce akcentoval osobnostní rysy pachatele, zvýšil jeho aktivitu, sebevědomí a snížil jeho soudnost.

Otázka č. 3: Lze v uvedených případech nalézt vliv alkoholu na spáchání násilného trestného činu?

Pachatel trestného činu vraždy

V případě zhodnocení vlivu alkoholu na spáchání násilného trestného činu je třeba odlišit vliv alkoholu jako takového, tj. přímý účinek užitého alkoholu, ale také důsledky jeho dlouhodobého užívání.

Soudním znalcem bylo prokázáno, že pachatel byl v době spáchání trestného činu ve stavu prosté opilosti středního stupně. V případě prosté opilosti středního stupně se jedná o alkoholémii v rozmezí od 1,6 g/kg – 2,0 g/kg. Projevy takovéto hladiny alkoholu v krvi se vyznačují zejména narušeným chováním, zlostí a agresivním chováním, nadávkami střídanými s pláčem, blábolivou a nesrozumitelnou řečí. Zároveň se objevují poruchy motorických funkcí – vrávorání a pády.

Přímý vliv užitého alkoholu působil v tomto případě zejména na ovládací schopnosti pachatele a zároveň na odbrzdění zábran pachatele k protispolečenskému jednání.

Role dlouhodobého užívání alkoholu je u pachatele zcela zřejmá - z anamnézy pachatele vyplynulo, že v posledních letech užíval alkohol denně. V důsledku dlouhodobého užívání došlo u pachatele k některým psychickým změnám, jejichž obecný přehled byl uveden v kapitole 1.2 a celkové deprivaci jeho osobnosti.

Ze znaleckých posudků, je pak možné poukázat zejména na změny v oblasti:

- 1) emočního prožívání (výbušnost spojená s agresí),
- 2) v oblasti kognitivních procesů (zhoršení koncentrace pozornosti a paměti, ulpívavé a vztahovačné uvažování, absence situačního náhledu),
- 3) v oblasti jeho chování (nedostatek ohledu k jiným lidem, úpadek sociálních kompetencí a sociálních zábran, nepřiměřené reakce, častou agresí a zvýšenou dráždivostí),
- 4) a na úrovni osobnosti pachatele (nezdrženlivost a impulzivita).

Lze tedy shrnout, že dlouhodobé užívání alkoholu a jeho negativní účinky na osobnost pachatele byly navíc v době spáchání trestného činu potencovány akutním užitím alkoholu. V tomto případě můžeme konstatovat, že vliv alkoholu na spáchání trestného činu je zřejmý, patrný i jednoznačně podložený.

Pachatel trestného činu loupeže

I v druhém případě bylo soudním znalcem stanoveno, že pachatel se nacházel ve stavu prosté opilosti středního stupně. Z popisu soudního znalce vyplývá, že požitý alkohol před spácháním trestného činu akcentoval osobnostní rysy pachatele, zvýšil jeho aktivitu, sebevědomí a snížil jeho soudnost. Uvedený popis účinků alkoholu však více koresponduje se stavem lehké opilosti, nikoliv opilosti středního stupně. O čemž by svědčil i fakt, že dle popisu trestného činu byl pachatel schopen řídit motorové vozidlo a ujet 100 km vzdálenost. V případě lehké opilosti je alkoholémie v rozmezí od 1,1 do 1,5 g/kg a projevuje se ztrátou sebekontroly, mnohomluvností, chvástavostí, zvýšenou sebekritičností a zábran, ale také se může objevit potencování agresivity a někdy sklon k násilnému chování.

Dlouhodobé účinky užívání alkoholu na pachatelovu osobnost v tomto případě nejsou patrné. Z dat získaných ze soudního spisu vyplývá, že alkohol neužíval pachatel pravidelně a kromě uvedeného trestného činu nebyla předchozí trestná činnost páchána pod vlivem alkoholu. U pachatele se tedy alkohol podílel pouze akutními účinky na chování a schopnosti pachatele a na spáchání trestného činu.

Lze shrnout, že v obou případech byl trestný čin spáchán pod vlivem alkoholu, v obou případech byla stanovena u pachatelů prostá opilost středního stupně. Avšak zatímco v

prvním případě je patrné, že se na spáchání trestného činu podílely jak akutní účinky alkoholu, tak i výrazně negativní důsledky dlouhodobého užívání alkoholu na pachatelovu osobnost. V druhém případě sehrává hlavní úlohu zejména akutní, bezprostřední účinek alkoholu na chování a prožívání pachatele.

Diskuze a závěr

Diplomová práce se zabývala vztahem mezi užíváním alkoholu a násilnou kriminalitou. Ačkoliv se podobné problematice věnuje celá řada studií, cílem této práce bylo podívat se blíže na jednotlivé okolnosti spáchaného trestného činu pomocí rozboru individuálního případu pachatele.

Teoretická část práce se zaměřuje na charakteristiku alkoholu, zejména rozebírá jeho vliv na chování jedince. Okrajově je zmíněn současný stav užívání alkoholu v České republice a ve světě. Jev násilné kriminality sleduje další kapitola, v jejímž rámci jsou také rozebrány dva související pojmy – násilí a agrese. Jednou ze stěžejních částí práce je kapitola, která popisuje alkohol jako kriminogenní faktor. Tato kapitola charakterizuje a rozlišuje tři kategorie trestné činnosti související s užíváním alkoholu. Podrobnější popis se věnuje zejména trestným činům spáchaným v opilosti s užším zaměřením na násilnou kriminalitu. Poslední kapitola teoretické části ukazuje teoretické modely vztahu mezi užitím alkoholu a násilnou kriminalitou.

Praktická část diplomové práce podrobněji studuje vztah mezi užíváním alkoholu a násilnou trestnou činností za použití kvantitativní metody analýzy dokumentů. První část je zaměřena především na deskripci a analýzu dvou vybraných násilných trestných činů. Druhá část přináší odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

Praktická část vychází ze soudních spisů, které byly zvoleny jako hlavní zdroj dat pro účely této práce. Vzhledem k omezenému přístupu a dostupnosti samotných soudních spisů a zároveň stanoveným kritériím výběru výzkumného vzorku tvoří výzkumný soubor dva soudní spisy. Z tohoto důvodu není možné z výsledků analýzy vyvozovat žádné obecně platné závěry a v této souvislosti ani považovat vzorek za reprezentativní. Přestože soudní spisy jsou relevantním zdrojem informací pro účely a cíle práce, je nutné uvést, že jsou specifickým a účelně sesbíraným materiálem - jsou tvořeny od počátku za účelem soudního dokazování, což do určité míry limituje obsah a výtěžnost těchto dokumentů.

Oba soudní spisy obsahují, jak bylo uvedeno v kritériích výběru, soudně znalecký posudek z odboru zdravotnictví, odvětví psychologie nebo psychiatrie. Avšak rozsah informací se ve znaleckých posudcích v obou případech do značné míry liší. V druhém případě poskytoval spisový materiál menší množství dat a lze tedy konstatovat, že to ovlivnilo i možnost relevantního posouzení informací a stanovení závěrů práce.

Dílčím cílem práce bylo popsat možnou souvislost mezi užitím alkoholu a spácháním násilného trestného činu. V rámci této diplomové práce byly analyzovány dva odlišné

případy násilných trestných činů. V prvním případě se jednalo o trestný čin vraždy, v druhém o trestný čin loupeže. Výsledky provedené analýzy obou případů potvrzují, že vzájemný vztah mezi užitím alkoholu a násilnou trestnou činností je komplikovaný a v obou případech výsledky poukazují, že samotné užití alkoholu přímo nevedlo ke spáchání násilného trestného činu. Alkohol působil v souhrě s jinými okolnostmi, které ke spáchání trestného činu vedly.

Z výsledků analýzy trestného činu **vraždy** je patrné, že spáchání samotného trestného činu bylo podmíněno několika dalšími faktory, než pouze samotným užitím alkoholem. Z výsledků lze shrnout, že se jednalo zejména o disociální poruchu osobnosti, kterou pachatel trpí a zároveň svou roli sehrál vliv aktuální situace a psychosociálních vlivů, jako jsou např. frustrace a konfliktní partnerský vztah. Podíváme-li se na toto shrnutí, je patrné, že tyto ostatní vlivy se shodují s obecnými příčinami agrese, jež byly popsány v teoretické části této práce. Zároveň je však nutné poznamenat, že vliv alkoholu na spáchání trestného činu měl svou významnou roli, a to na dvou úrovních - jednak svým vlivem na pachatelovy ovládací schopnosti a odbrzdění zábran k protispolečenskému jednání, a zároveň i alkohol potencoval negativní chování ve smyslu disociální poruchy osobnosti.

Z kriminální kariéry pachatele lze zjistit, že se dopouštěl násilné trestné činnosti velmi často v souvislosti s požitým alkoholem. Vzhledem k tomu, že nebyly další trestné činy podrobeny bližší analýze, není možné určit, jaké vlivy-okolnosti se kromě samotného účinku alkoholu na spáchání trestného činu podílely. Je však možné zvažovat, že tato podobnost není náhodná. Zvážíme-li tuto variantu, můžeme poukázat zejména na dvě okolnosti, které vplynuly i z výsledků analýzy spáchaného trestného činu vraždy, a to zejména na disociální poruchu osobnosti a dlouhodobé užívání alkoholu, jejichž vzájemný vztah by mohl poukazovat na další skutečnosti.

Vlivem alkoholu na agresi u lidí mající disociální poruchu osobnosti se zabývali např. již výše citovaný Moeller a Doughety (2001), kteří ve svých zjištěních uvádějí, že lidé, u nichž je diagnostikována disociální porucha osobnosti, jsou náchylnější k agresivním sklonům pod vlivem alkoholu než lidé bez této poruchy. Zároveň však poukazují na to, že k projevu agresivního chování po užití alkoholu také např. pravděpodobností dojde u lidí s disociální poruchou osobnosti, kteří byli v minulosti vystaveni agresivnímu chování.

Z výsledků analýzy druhého trestného činu **loupeže** vplynulo velmi podobně jako v prvním případě několik okolností, které vedly ke spáchání trestného činu. Výsledek poukazuje zejména na negativní povahové rysy pachatele, samotnou příležitost ke spáchání trestného činu a v neposlední řadě vliv užitého alkoholu. Ačkoli bylo v této

souvislosti možné prokázat, že okolností, které vedly ke spáchání trestného činu, bylo více a užití alkoholu, tedy nebylo jen jediným faktorem, který spáchání trestného činu ovlivnil, je nutné v souvislosti s druhým spáchaným činem zvážit také možnost, že díky patrnému zjištěnému motivu pachatele mohlo dojít ke spáchání tohoto činu i v případě, že by nebyl alkoholu užit.

Je však také třeba poznamenat, že v obou případech byla hladina alkoholu (tedy míra stavu opilosti v době spáchání trestného činu) stanovena ze zpětných propočtů. Ze soudně znaleckých posudků a dalších dokazování např. výpovědí svědků, bylo ovlivnění alkoholem prokázáno, avšak jeho objektivní hladina nebyla stanovena. Tento fakt je tedy jedním z dalších limitů této práce.

Použitá literatura:

- 1) (2008). Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. Desátá revize. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky.
- 2) Anderson, P., Gual, A., Colom, J. (2005). Alcohol and Primary Health Care: Clinical Guidelines on Identification and Brief Interventions (Česká verze: Sovinová, H., Csémy, L.). [online] z www.gencat.cat
- 3) Cakirpaloglu, P. (2012) Úvod do psychologie osobnosti. Praha. Grada Publishing.
- 4) Csémy, L., Hamanová, J. (2009). Užívání alkoholu mezi českými adolescenty. Česko-slovenská pediatrie 10/2009.
- 5) Čermák, I. (1998). Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta v. o. s.
- 6) Frielingsdorf, K. (2000). Agrese vytváří vztahy. Praha: Karmelitánské nakladatelství.
- 7) Gillernová, I., Koukalová, H. et al. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum
- 8) Holcnerová, P. (n.d.). Alkohol. Užívání. Výukový text. [online] z www.adiktologie.cz.
- 9) Höschl, C., Libiger, J., Švestka, J. (2002). Psychiatrie. Praha: Tigis, s.r.o.
- 10) ICAP. (2002) Násilí a prostory s licencí k prodeji alkoholu.
- 11) Institute for Economics & Peace (2011). 2011 METHODOLOGY, RESULTS & FINDINGS. Vision of Humanity [online]. Z www.visionofhumanity.org
- 12) Kassin, S. (2007). *Psychologie*. Brno: Computer Press, a.s.
- 13) Koukolík, F., Drtilová, J. (2007). Zlo na každý den. Život s deprivanty I. Praha: Galén.
- 14) Krmenčík, P., Holcnerová, P. (n.d.). Alkohol. Charakteristika. Výukový text. [online] z www.adiktologie.cz.
- 15) Kuchta, J., Válková, H., et al. (2005). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck
- 16) Mareček, P. (2005). Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek. In: Zvolský, P. et al.: Speciální psychiatrie. Praha: Karolinum.
- 17) Mason, G., Wilson, P. R., (1989). Alcohol and Crime. Trends and issues in crime and criminal justice. Australian institute of criminology. Přístup dne: 22.3.2013 [online] z <http://faculty.kfupm.edu.sa/DCC/ahamdan/docs/Alcohol%20and%20crime.pdf>
- 18) Minařík, J. (2008). Přehled psychotropních látek a jejich účinků - Alkohol. In: Kalina, K. et al.: Základy klinické adiktologie. Přílohy. Praha: Grada Publishing

- 19) Miňhová, J. (2006). Psychopatologie pro právníky - 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.
- 20) Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing
- 21) Novotný, O., Zapletal J. et al. (2004). Kriminologie - 2. přepracované vydání. Praha: ASPI
- 22) Pavlovský, P. et al. (2009). Soudní psychiatrie a psychologie - 3. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing
- 23) Poněšický, Jan. (2004). Agrese, násilí a psychologie moci. Triton.
- 24) Popov, P. (2003). Alkohol. In: Kalina, K. et al.: Drogy a drogové závislosti - mezioborový přístup 1. Kapitola 3/1. Praha: NMS/Úřad vlády ČR
- 25) Skála, J. (1988). ... až na dno? Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
- 26) Slepíčka, P., Hošek, V., Hátlová, B. (2006). Psychologie sportu. Praha: Karolinum
- 27) Sournia, J. Ch. (1999). Dějiny pijáctví. Vyd. 1. Praha: Garamond
- 28) Spurný, J. (1996). *Psychologie násilí – o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany*. Praha: Eurounion s. r. o.
- 29) Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. (2004). Trestní zákon – komentář (6. Vydání). Praha: CH. Beck.
- 30) Šedivý, V., Váľková, H. (1988). Lidé, alkohol, drogy. Praha: Naše vojsko.
- 31) Štáblová, R. (2008). Kriminologie. Studijní text. Praha. [online] z www.vsrr.cz
- 32) Štefunková, M. (2012). Alkohol, násilí a kriminalita z kriminologické perspektivy. Adiktologie 2/2012.
- 33) Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese. Rozšířené a přepracované vydání*. Praha: Portál.
- 34) Vantuch, P. (2011). Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011. Olomouc: Anag7
- 35) Vevera, J., Uhrová, T., Stopka, P., Jiráek, R., Žukov, I., Ort, V. (2002). Násilné chování a možnosti jeho ovlivnění I. díl - výskyt, rozdělení a klinické koreláty. Psychiatrie pro praxi 2002/5. [online] z www.solen.sk

Internetové zdroje

- 1) Drogy1.webnode.cz (n.d.). Kriminalita s drogami spojená. Drogy1.webnode.cz [online]. Přístup dne 30. 11. 2012, z <http://drogy1.webnode.cz/kriminalita-s-drogami-spojena/>
- 2) Ethanol.(n.d.). Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Přístup dne: 25.11.2012, z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ethanol>
- 3) Heidi Data Tool (2010). Determinantsofhealthindicators - Totalalcoholconsumption. Zdraví-EU [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://ec.europa.eu/health/indicators/echi/list/echi_46.html#main?KeepThis=true&TB_iframe=true&height=650&width=920
- 4) Lidovky.cz, ČTK (2012). Vedlejší dopad prohibice: méně se kradlo, vraždy z opilosti zmizely úplně. Lidovky.cz [online]. Přístup dne 30. 11. 2012, z http://www.lidovky.cz/v-dobe-prohibice-se-snizila-kriminalita-fck-/ln_domov.asp?c=A121026_103740_ln_domov_spa
- 5) Limbický systém. (n.d.). Wikiskripta [online]. Přístup dne: 12.12.2012, z: http://www.wikiskripta.eu/index.php/Limbický_systém
- 6) Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (2011). Souhrn Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v ČR v r. 2010. Drogy-info..cz [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/vyrocn_i_zpravy/vyrocn_i_zprava_o_stavu_ve_vecech_drog_v_cr_v_r_2010
- 7) Nevyhoštěný, M. (2011). Češi jsou druzí na světě ve spotřebě alkoholu, víc pijí jen Moldavané. Lidovky.cz [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z http://relax.lidovky.cz/cesi-jsou-druzi-na-svete-ve-spotrebe-alkoholu-vic-piji-jen-moldavane-11h-/ln-zdravi.asp?c=A110218_161731_ln-zdravi_mev
- 8) Paracelsus. (n.d.). Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Přístup dne 20.11.2012, z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Paracelsus>
- 9) Policie ČR (2012). Statistický přehled nehodovosti (ŘÍJEN 2012). Policie ČR [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z <http://www.policie.cz/clanek/statisticky-prehled-nehodovosti-rijen-2012.aspx>
- 10) Policie ČR (n.d.). Statistické přehledy kriminality Policie České republiky.[online]. Přístup dne 30. 11. 2012, z <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>
- 11) World Health Organization (2011). AlcoholFactsheet. WorldHealthOrganization [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html>

- 12) World Health Organization (2011). Czech Republic (the).
WorldHealthOrganization [online]. Přístup dne 28. 11. 2012, z
http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/profiles/cze.pdf
- 13) Syndrom frontálního laloku (n. d.). Wikiskripta [online]. Přístup dne: 12.12.2012, z:
http://www.wikiskripta.eu/index.php/Syndrom_frontálního_laloku

Zákony

- 1) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- 2) Zákon č. 305/2009 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami
- 3) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 4) Zákon č. 140/1961 trestní zákon

Seznam tabulek

Tabulka 1 Psychické změny při dlouhodobém užívání alkoholu	11
Tabulka 2 Kategorie trestná činnosti související s alkoholem	32
Tabulka 3 Přehled spáchaných trestných činů pachatele vražd.....	68
Tabulka 4 Přehled spáchaných trestných činů pachatele loupeže	68

Seznam grafů

Obrázek 1 Schéma metabolismu alkoholu	5
Obrázek 2 Násilná trestná činnost v letech 2011 - 2012.....	28
Obrázek 3 Počet spáchaných a objasněných vražd v letech 2001 - 2012	29
Obrázek 4 Celková kriminalita v letech 2001 - 2012	33
Obrázek 5 Násilná kriminalita v roce 2012	35